

Hoezo, Vlaanderen niet ondernemend?

Loopbanen van ondernemers in Europees vergelijkend perspectief

Luc Sels
Mieke Booghmans
Sophie De Winne

Een onderzoek in opdracht van de Vlaamse minister van Werk, Onderwijs en Vorming, in het kader van het VIONA-onderzoeksprogramma

<p>Deze publicatie kwam tot stand met steun van het Europees Sociaal Fonds. Het ESF stelt middelen ter beschikking voor initiatieven die bijdragen tot meer en betere jobs voor meer mensen.</p> <p>Ontdek de werking in Vlaanderen via www.esf-agentschap.be.</p>	<p>Kernthema's ESF 2007-2013</p> <ul style="list-style-type: none"> Talenten activeren Arbeidskansen geven Ondernemen met mensen
	<p>ESF investeert in jouw toekomst.</p>

Sels, Luc, Booghmans, Mieke & De Winne, Sophie

Hoezo, Vlaanderen niet ondernemend? Loopbanen van ondernemers in Europees vergelijkend perspectief.

Luc Sels, Mieke Booghmans & Sophie De Winne – Leuven: Katholieke Universiteit Leuven. Steunpunt Werk en Sociale Economie / Leuven: Katholieke Universiteit Leuven. Faculteit Economie en Bedrijfswetenschappen, 2009, 30p.

ISBN-97 890-8873-019-1

Copyright (2008)

Steunpunt Werk en Sociale Economie
Parkstraat 45 bus 5303 – B-3000 Leuven
T:32(0)16 32 32 39 - F:32(0)16 32 32 40
steunpuntwse@econ.kuleuven.be
www.steunpuntwse.be

K.U.Leuven
Faculteit Economie en Bedrijfswetenschappen
Naamsestraat 69 – B-3000 Leuven
T:32(0)16 32 66 12
info@econ.kuleuven.be
<http://www.econ.kuleuven.be/>

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this report may be reproduced in any form, by mimeograph, film or any other means, without permission in writing from the publisher.

Inhoudsopgave

Inhoudsopgave	IV
Lijst van tabellen	V
Lijst van figuren	V
Ondernemend Vlaanderen?.....	1
Onze bronnen	2
Observatie 1. De Vlaamse ondernemersgraad, wel degelijk op peil	3
Observatie 2. De keuze voor ondernemerschap zit in de lift	4
Observatie 3. Vlaams ondernemerschap, bijna op de 'foto finish'	6
Observatie 4. De lage werkzaamheidsgraad is 'probleem n° 1'	8
Observatie 5. Grote regionale verschillen in loopbaanverleden	12
Observatie 6. Weinig loontrekkenden worden 'verleid'	14
Observatie 7. Eerder pull dan push?	17
Observatie 8. Geen valabel alternatief voor werklozen	18
Observatie 9. Transitie uit werkloosheid weinig duurzaam.....	20
Observatie 10. Ondernemerschap, minder 'exotisch' dan u denkt.....	21
Uitgeleide	24
Literatuur	25

Lijst van tabellen

Tabel 1.	Ondernemersgraad in 2000, 2003 en 2007 (aandeel ondernemers in de bevolking, 15-64 jaar, Vlaams Gewest en EU15). Landen gesorteerd op evolutie in ondernemersgraad 2003-2007.	4
Tabel 2.	Aandeel starters in de bevolking naar leeftijd (Vlaams Gewest).....	5
Tabel 3.	Ondernemersgraad, uitgesplitst naar sector en ondernemersgraad exclusief 'land- en tuinbouw, visserij' (aandeel ondernemers in de bevolking, 15-64 jaar, Vlaams Gewest en Europese lidstaten, 2007). Landen gesorteerd op ondernemersgraad exclusief primaire sectoren (land- en tuinbouw, visserij).....	7
Tabel 4.	Werkzaamheids- en ondernemersgraad (aandeel werkenden en aandeel ondernemers in de bevolking, 15-64 jaar, Vlaams Gewest en Europese lidstaten, 2007).....	9
Tabel 5.	Starters als zelfstandige of helper in hoofdberoep in het vierde kwartaal van 2006 naar hun statuut één kwartaal eerder (Belgische Gewesten, geen leeftijdsafbakening).	12
Tabel 6.	Sectorgroep van het loontrekkend statuut het kwartaal voor de start (1 januari 2006) en de totale groep loontrekkenden (België, geen leeftijdsafbakening)	22
Tabel 7.	Top 10 beroepsgroepen bij de starters (1998-2004) en bij de totale groep zelfstandigen/helpers in hoofdberoep (België; 1ste kwartaal 2001, gewogen steekproef).	23

Lijst van figuren

Figuur 1.	Ondernemersgraad: aandeel ondernemers in de bevolking (15-64 jaar) (Vlaams Gewest en Europese lidstaten; 2007)	3
Figuur 2.	Verhouding van de kans om als zelfstandige te werken t.o.v. de kans om als werknemer te werken (met 95% betrouwbaarheidsinterval) voor de inwoners van de respectievelijke EU-lidstaten, relatief ten opzichte het Europees gemiddelde (=1) (exclusief landbouw).....	11
Figuur 3.	De kans om de transitie van werknemer naar zelfstandige te maken (met 95% betrouwbaarheidsinterval) voor de inwoners van de respectievelijke EU-lidstaten, relatief ten opzichte het Europees gemiddelde (=1) (exclusief landbouw).	15
Figuur 4.	De kans om als zelfstandige (of meewerkend familielid) één jaar later nog steeds als zelfstandige (of meewerkend familielid) actief te zijn (met 95% betrouwbaarheidsinterval) voor de inwoners van de respectievelijke EU-lidstaten, relatief ten opzichte het Europees gemiddelde (=1) (exclusief landbouw).....	16
Figuur 5.	De kans om de transitie van werkloosheid naar zelfstandige te maken (met 95% betrouwbaarheidsinterval) voor de inwoners van de respectievelijke EU-lidstaten, relatief ten opzichte het Europees gemiddelde (=1) (exclusief landbouw).....	19
Figuur 6.	Survival in het statuut van zelfstandige voor enerzijds degenen die de transitie gemaakt hebben uit loonarbeid en anderzijds degenen die de transitie gemaakt hebben uit werkloosheid (cohort die gestart is in 2001).....	21

Ondernemend Vlaanderen?

Te weinig Vlamingen en Belgen zetten de stap naar het zelfstandig ondernemerschap. Die bewering heeft de afgelopen jaren sterk het discours over ondernemerschap in Vlaanderen gekleurd. Toegegeven, het is een bewering die gestaafd kan worden met enkele cijfers. Zo wees de Eurobarometer 2004 uit dat slechts 34% van de Belgen, als ze de keuze hadden, zou opteren voor een zelfstandige activiteit. Dat wordt in internationaal perspectief als een laag cijfer gezien. Het Europese gemiddelde bedroeg immers 45%, het cijfer voor de VS zelfs 61%. Maar laat ons meteen nuanceren (het zal de laatste keer niet zijn). Met 34% bleven we rechtstreekse benchmarklanden zoals Nederland en Finland voor. Boven het EU-15 gemiddelde situeerden zich vooral Zuid-Europese landen die zich in termen van economische en arbeidsmarktprestaties moeilijk kunnen meten met België in het algemeen en het Vlaams Gewest in het bijzonder.

Ook de data uit de Global Entrepreneurship Monitor (GEM) voeden stelselmatig het pessimisme. Uit de jaarlijkse berekening van de Total Entrepreneurial Activity of TEA-index komt België systematisch als het 'zwarte eendje' naar voor. De TEA-index geeft het percentage van de beroepsbevolking dat actief betrokken is bij het opstarten van een onderneming of in de voorbije drie jaar een eigen onderneming heeft opgericht. In 2007 bedroeg de TEA voor België 3,15%, tegenover 2,73% in 2006. De index voor Vlaanderen bedroeg 3,7% in 2007, tegenover 3,05% in 2006. Concreet betekent dit dat in 2007 ongeveer 4 mensen op 100 net een onderneming opgericht hadden of bezig waren met de oprichting. De ondernemersgraad bleef daarmee zowel in Vlaanderen als in België onder het EU-gemiddelde van 5,27%.

De voorlopige conclusie lijkt duidelijk: te weinig Vlamingen zijn ondernemend; ondernemen is belangrijk; dus moeten we met zijn allen ondernemen stimuleren. Kan best zijn. Maar is het pessimisme wel terecht? Zowel Eurobarometer als GEM steunen op steekproeven die eerder bescheiden zijn in omvang, zeker wanneer analyses voor subregio's of deelpopulaties beoogd worden. De centrale vraag is dan ook of het pessimisme stand houdt als we gebruik maken van veel omvangrijker steekproeven of populatiedata. Ook al klinkt ze nogal technisch, deze vraag is niet onbelangrijk. Ten eerste is ondernemerschap een potentieel belangrijke hefboom voor productiviteitsgroei, innovatie en jobcreatie. Belangrijke economische hefbomen kunnen we maar beter in correcte cijfers proberen te vatten. Ten tweede worden beleidsinspanningen ter stimulering van ondernemerschap vaak aangestuurd door internationale vergelijkingen. Als die vergelijkingen uitwijzen dat in België en Vlaanderen relatief minder burgers 'aan de start' komen, dan laat de reactie zich raden: een beleid gericht op stimulering van opstart. Gezien dit middelen opsloort die niet ingezet kunnen worden voor andere strategische doelen (bv. stimulering van innovatief ondernemerschap, versterking van snelgroeiende bedrijven, jobcreatie door opgestarte ondernemingen, e.d.m.), hebben we er alle belang bij dat het uitgangspunt, de internationale benchmark, de huidige positie op het vlak van ondernemerschap juist inschat. Ten derde kunnen internationale vergelijkingen ook de toon van het maatschappelijk 'discours' bepalen. Als we met zijn allen voortdurend te horen krijgen dat we niet ondernemend (genoeg) zijn, dan heeft dit ongetwijfeld positieve effecten zoals een grotere aandacht voor het stimuleren van ondernemingszin en ondernemerschap in onderwijs of een sterkere sensibilisering door het middenveld. Echter, de negatieve boodschap komt het zelfwaardegevoel niet echt ten goede. Wat als blijkt dat Vlaanderen wél ondernemend is; dat we ons in Europees perspectief wél kunnen meten met andere belangrijke lidstaten; dat velen onder ons de 'drempels' wél overwinnen en ondernemerschap niet meer of niet minder dan in de ons omringende landen een valabele optie is voor een gebalanceerde loopbaan? Zou het positief effect van zulke boodschap niet veel sterker zijn?

De eerste doelstelling van deze bijdrage is een positionering van de Vlaamse ondernemersgraad in een Europees perspectief. We beogen zowel een statisch als een dynamisch perspectief. Statisch bekijken we waar precies het Vlaams Gewest zich bevindt in het Europese peloton. Dynamisch schatten we of we er, in Europees perspectief, sneller of trager 'op vooruit' gaan. De tweede doelstelling is om meer zicht te krijgen op de transitie naar zelfstandig ondernemerschap.

We zijn daarbij vooral geïnteresseerd in de transitiekansen vanuit loonarbeid en werkloosheid, en dit eveneens in een vergelijking met de andere Belgische gewesten en de overige EU-lidstaten.

Onze bronnen

We voeren de 'lakmoesproef' uit met behulp van drie bronnen. De eerste bron is de European Labour Force Survey (ELFS), die steunt op een zeer uitgebreide steekproef én vergelijkingen in de tijd en tussen Europese lidstaten toelaat. We hanteren zowel de door Eurostat beschikbaar gestelde geaggregeerde data, als eigen statistische analyses op ELFS-microdata. De Belgische data van de ELFS zijn ontleend aan de Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK). De EAK is gebaseerd op een tweetrapssteekproef met stratificatie. De totale steekproef omvat 47 840 huishoudens. Ter verduidelijking: in 2006 namen 45 786 huishoudens, hetzij 89 381 personen op actieve leeftijd, deel aan de enquête. Dit komt neer op een zeer grote gemiddelde steekproeffractie van ongeveer 1/90. De steekproef is gebaseerd op het Rijksregister van natuurlijke personen dat is afgeleid van de bevolkingsregisters van de gemeenten.

De tweede bron zijn populatiebestanden van het Datawarehouse Arbeidsmarkt en Sociale Bescherming (AM&SB) die door het Steunpunt WSE aangewend worden voor de analyse en de monitoring van de arbeidsmarkt en het arbeidsmarktbeleid. De bestanden laten een koppeling toe van de data van verschillende sociale zekerheidsinstellingen.¹ Het beheer van het Datawarehouse wordt opgenomen door de Kruispuntbank van de Sociale Zekerheid. Aan Vlaamse zijde verlenen het Steunpunt Werk en Sociale Economie (Steunpunt WSE) en het Centrum voor Sociologisch Onderzoek (CESO) van de K.U. Leuven wetenschappelijke ondersteuning. Belangrijk is dat het Datawarehouse kan aangewend worden om statistieken op te stellen die niet door één enkele instelling van sociale zekerheid kunnen worden berekend. Het gaat om gedetailleerde populatie-data over alle bij de diverse sociale zekerheidsinstellingen geregistreerde burgers. De meest recente data die beschikbaar zijn hebben betrekking op het vierde kwartaal van 2006.

De derde bron is een loopbaanpanel uit het Datawarehouse AM&SB dat door het Steunpunt WSE aangewend wordt in het kader van onderzoek over de professionele mobiliteit. Dit loopbaanpanel biedt een meer dynamisch perspectief op de loopbanen van zelfstandigen. Het loopbaanpanel steunt op een gestratificeerde steekproef uit het Datawarehouse. De steekproef werd getrokken op datum van het eerste kwartaal van 2001. Ze omvat 80 700 individuen, die op het moment van de steekproeftrekking aan het werk of werkloos waren of zich tijdelijk niet aanboden op de arbeidsmarkt (bijvoorbeeld omwille van voltijdse loopbaanonderbreking of tijdskrediet of een vrijstelling van inschrijving als werkzoekende omwille van een (beroeps)opleiding). Deze individuen kunnen we op kwartaalbasis opvolgen tot en met het vierde kwartaal van 2004. Ook hun verleden kunnen we tot het tweede kwartaal van 1998 in kaart brengen. We hebben dus zicht op een tijdspanne van zeven jaar, wat toelaat om de historiek van starters in kaart te brengen, de duurtijd in zelfstandige activiteit te meten en te peilen naar de gevolgen van stopzetting van een zelfstandige activiteit.

De tekst die volgt is opgebouwd als een eerste kennismaking met deze voor ondernemerschapsonderzoek zelden ontgonnen bronnen. We werken dan ook met een overzicht van eerste 'observaties' die in de toekomst meer nauwgezet geëxploreerd zullen worden.

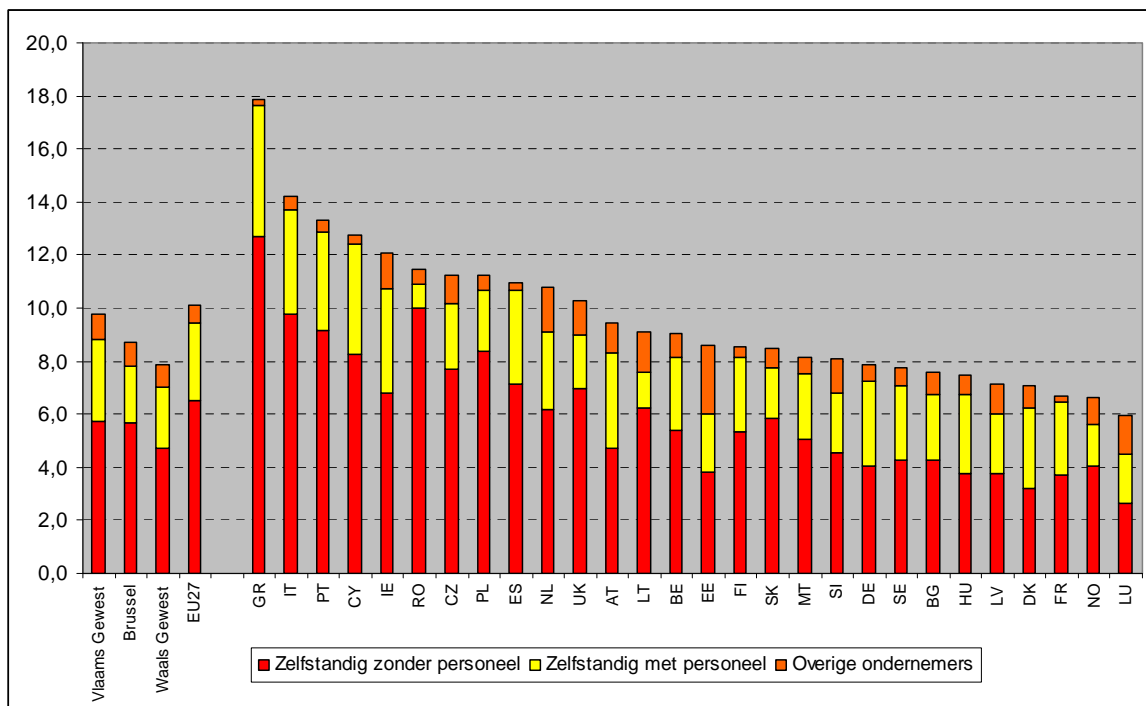
1 Het Datawarehouse beoogt de koppeling van sociaal-economische gegevens afkomstig van de diverse instellingen van sociale zekerheid. De operationele systemen van de instellingen van sociale zekerheid werden oorspronkelijk niet ontwikkeld voor het uitvoeren van statistische verwerkingen. De techniek van datawarehousing bestaat erin gegevens, afkomstig van een operationele gegevensbank, te downloaden op een aparte computer die voorzien is van de nodige statistische software en die deze gegevens dan verder flexibel kan bewerken tot statistisch bruikbare informatie die beantwoordt aan de behoeften van de gebruikers.

Observatie 1. De Vlaamse ondernemersgraad, wel degelijk op peil

Laat ons van start gaan met de centrale vraag: hoe zit het nu precies met de positie van 'Vlaanderen in Europa'? Goed, zo zal blijken. Figuur 1 geeft, op basis van ELFS-data, de positie van België en de drie gewesten grafisch weer. Ze verradt meteen dat het Vlaams Gewest niet moet onderdoen voor de EU-lidstaten.

Ter verduidelijking geven we graag mee dat we voor de statistische afbakening van de groep ondernemers zo dicht mogelijk bij de internationale definitie van ondernemerschap aansluiten. We baseren ons op de International Classification of Status in Employment (ICSE-93) die in 1993 werd overeengekomen in de schoot van de International Labour Organization. Kort samengevat wordt iedereen als 'ondernemer' beschouwd die ofwel (1) als zelfstandige actief is, ofwel (2) als loontrekende of meewerkend familielid aan het hoofd van een zaak of bedrijf staat. In de eerste groep, de 'zelfstandigen', maken we een onderscheid tussen zelfstandigen zonder personeel en zelfstandigen met personeel (zie ook Geurts, 2004). De tweede groep vatten we samen onder de noemer 'overige ondernemers'.

Figuur 1. Ondernemersgraad: aandeel ondernemers in de bevolking (15-64 jaar) (Vlaams Gewest en Europese lidstaten; 2007)

Bron: European Labour Force Survey (bewerking Steunpunt WSE).

In 2007 bedroeg de zogenaamde ondernemersgraad in het Vlaams Gewest 9,8% (tegenover 7,9% voor het Waals Gewest, 9% voor België en 10,1% voor de EU-27). Dit betekent dat 9,8% van de Vlaamse bevolking op arbeidsleeftijd ondernemer is. Kijken we naar de samenstelling, dan waren in 2007 de zelfstandigen zonder personeel goed voor een aandeel van 5,6%. Het gaat hier hoofdzakelijk om personen die een zaak in de kleinhandel hebben en om beoefenaars van een vrij beroep. Enkele kleinere groepen worden gevormd door landbouwers, horeca-uitbaters en zelfstandigen in de bouw of de schoonheidszorg. De zelfstandigen met personeel kenden een aandeel van 3,2% in de bevolking op arbeidsleeftijd. Ook deze groep vinden we voornamelijk terug in de kleinhandel, de bouw, de horeca en de zakelijke dienstverlening. De derde groep, de overige onderne-

mers, nam 1,0% in. Het gaat hier om zaakvoerders of bedrijfsleiders die een salaris van hun bedrijf ontvangen en dus terug te vinden zijn bij de loontrekkenden.

Kortom, geen reden voor schaamrood. De Europese vergelijking gaat in tegen de klaagzang over gebrek aan ondernemerschap in Vlaanderen. Heel wat van onze meest relevante 'benchmarks' moeten het afleggen tegen de Vlaamse ondernemersgraad van 9,8%: Duitsland, Denemarken, Zweden, Frankrijk, Finland, ... Enkel Ierland (12,1%), Nederland (10,8%) en het Verenigd Koninkrijk (10,3%) blijven ons voor. De topscores worden vooral opgetekend door de mediterrane landen zoals Griekenland, Italië, Portugal, en door enkele nieuwe lidstaten. In tegenstelling tot wat vaak beweerd wordt, hoeven we ons evenmin te schamen voor het aandeel zelfstandigen met personeel en de overige ondernemers – twee groepen die in het kader van het economisch debat over ondernemerschap een specifieke relevantie hebben. Het Vlaams Gewest laat hier een gecumuleerde score van 4,2% van de bevolking op arbeidsleeftijd optekenen. Ook hier blijven we landen zoals Frankrijk (3%), Finland (3,2%), het Verenigd Koninkrijk (3,3%), Zweden (3,4%), Duitsland (3,8%) en Denemarken (3,9%) voor. Ook het Waals en het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (beide 3,1%) moeten het hier duidelijk de duimen leggen tegen het Vlaams Gewest.

Observatie 2. De keuze voor ondernemerschap zit in de lift

Statisch bekeken scoren we dus heel wat beter dan in het publieke debat vaak verondersteld wordt. In Tabel 1 gaan we na of we er ook even sterk als andere landen op vooruit gegaan zijn. De ondernemersgraad wordt hier enkel voor de EU15 weergegeven en wel op drie momenten: 2000, 2003 en 2007. We geven in de vijfde kolom de vooruitgang in de periode 2000-2007 weer, en in de zesde kolom de vooruitgang op kortere termijn, namelijk in de periode 2003-2007.

Tabel 1. Ondernemersgraad in 2000, 2003 en 2007 (aandeel ondernemers in de bevolking, 15-64 jaar, Vlaams Gewest en EU15). Landen gesorteerd op evolutie in ondernemersgraad 2003-2007.

	2000	2003	2007	Evolutie 2000-2007	Evolutie 2003-2007
Italië	12,7	12,8	14,2	1,5	1,4
Nederland	9,1	9,4	10,8	1,7	1,4
Spanje	10,2	10,1	11,0	0,8	0,9
Vlaams Gewest	9,6	8,9	9,8	0,2	0,9
Verenigd Koninkrijk	9,4	9,5	10,3	0,9	0,8
Oostenrijk	8,8	8,7	9,4	0,6	0,7
Ierland	12,9	11,4	12,1	-0,8	0,7
Duitsland	7,0	7,2	7,9	0,9	0,7
België	9,3	8,4	9,0	-0,3	0,6
Luxemburg	6,7	5,6	6,0	-0,7	0,4
Zweden	7,6	7,6	7,7	0,1	0,1
Denemarken	7,1	7,1	7,1	0,0	0,0
Finland	9,1	8,7	8,5	-0,6	-0,2
Frankrijk	6,4	6,9	6,7	0,3	-0,2
Griekenland	17,9	18,4	17,9	-0,1	-0,5
Portugal	14,1	14,8	13,3	-0,8	-1,5

Bron: European Labour Force Survey (bewerking Steunpunt WSE).

De ondernemersgraad kende in het Vlaams Gewest een negatieve evolutie in de periode 2000-2003 (-0,7 procentpunten). Deze achteruitgang werd overigens in meerdere landen opgetekend. Na 2003 herpakte de evolutie zich echter. Kijken we naar de vooruitgang in de periode 2003-2007, dan zien we dat het Vlaams Gewest een, in vergelijking met heel wat andere EU15-lidstaten, sterke vooruitgang in de ondernemersgraad liet optekenen. Met +0,9 procentpunten ten opzichte

van 2003 halen we – ex aequo met Spanje - ‘brons’ na Italië en Nederland; iets wat ons maar zelden te beurt valt.

De sterke vooruitgang in die periode wordt overigens ook in populatiestatistieken weerspiegeld. Zo blijkt uit Tabel 2 dat het aantal startende zelfstandigen de afgelopen jaren duidelijk is gestegen. We baseren ons voor de beschrijving van deze evolutie van het aantal starters en van hun aandeel in de totale bevolking op de daartoe meest aangewezen basis, namelijk de statistieken van de RSVZ. Een starter wordt hier gedefinieerd als een persoon die in de loop van het tellingsjaar een zelfstandige activiteit is opgestart (als zelfstandige of als helper).² Het gaat hier om een cumulatie van hoofdbezigheid, nevenbezigheid en zelfstandige activiteit na pensioen. Wie overschakelt van het ene naar het andere statuut binnen de RSVZ – met andere woorden, overstapt tussen één van de statuten ‘hoofdberoep’, ‘bijberoep’, ‘helper’, ‘actief na pensioen’ – wordt *niet* als starter geteld. Dat is belangrijk om weten, aangezien heel wat zelfstandigen beginnen in bijberoep en daarna overschakelen naar een zelfstandige activiteit in hoofdberoep.

Tabel 2. Aandeel starters in de bevolking naar leeftijd (Vlaams Gewest)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007
<i>18-24 jaar</i>						
Aantal starters (n)	5 162	5 307	5 989	6 630	6 663	7 456
Aandeel starters in de bevolking (%)	1,01	1,04	1,19	1,33	1,34	1,48
<i>25-34 jaar</i>						
Aantal starters (n)	10 993	11 945	13 281	14 457	15 506	16 844
Aandeel starters in de bevolking (%)	1,38	1,53	1,72	1,89	2,03	2,21
<i>35-49 jaar</i>						
Aantal starters (n)	10 514	12 621	13 008	14 884	16 280	17 941
Aandeel starters in de bevolking (%)	0,76	0,91	0,93	1,07	1,17	1,29
<i>50-64 jaar</i>						
Aantal starters (n)	2 875	3 366	3 334	3 749	4 184	4 679
Aandeel starters in de bevolking (%)	0,27	0,32	0,31	0,34	0,37	0,40
<i>18-64 jaar</i>						
Aantal starters (n)	29 544	33 239	35 612	39 720	42 633	46 920
Aandeel starters in de bevolking (%)	0,79	0,89	0,95	1,05	1,12	1,22

Bron: RSVZ, FOD Economie Algemene Directie Statistiek - EAK (Bewerking Steunpunt WSE)

Afgaande op deze cijfers zit ondernemerschap duidelijk in de lift. Het aantal Vlaamse starters is in de periode 2002-2007 fors toegenomen (van 29 544 in 2002 naar 46 920 in 2007). In vergelijking met het Waals Gewest liggen zowel het jaarlijkse volume starters als de in deze vijfjarige periode geboekte vooruitgang in het Vlaams Gewest behoorlijk wat hoger.

Het Vlaamse cijfer verdient niet alleen in deze vergelijking met het Waals Gewest een pluim. De sterke vooruitgang is namelijk ook geboekt in een periode waarin de demografische trends een globale toename niet bepaald faciliteerden. De groei is namelijk vooral op naam te schrijven van de 18 tot 34-jarigen, die nochtans in aandeel van de bevolking op arbeidsleeftijd aan een behoorlijke krimp onderhevig zijn (Sels, Herremans, De Winne & Tielens, 2008). Bij de vijftigplussers was het aantal starters met 4 679 ook in 2007 nog gering. We kunnen daarmee alvast concluderen dat, zonder verdere sensibilisering en facilitering, de transitie naar zelfstandige arbeid niet onmiddellijk voor een ‘boost’ zal zorgen in de werkzaamheid van vijftigplussers.

We klagen graag over het gebrek aan ondernemerschap. Vraag is of dat (nog steeds) terecht is gegeven deze tweede observatie, namelijk deze van een zeer behoorlijk, aangehouden groeiritme.

2 De geografische afbakening is gebeurd op basis van de woonplaats van de verzekeringsplichtige, dus niet op basis van de plaats van uitoefening van de beroepsactiviteit

Gegeven de niet aflatende pleidooien voor 'meer' ondernemerschap, is de cruciale vraag stilaan: wanneer is 'méér' ook 'genoeg'?

Observatie 3. Vlaams ondernemerschap, bijna op de 'foto finish'

We proberen de foto nog wat scherper te krijgen door de verdeling naar sector in de internationale vergelijking te betrekken. We doen dit in Tabel 3. Gezien de beperkte mogelijkheden van deze bijdrage beperken we ons tot de verdeling van de in Figuur 1 geregistreerde ondernemers naar vier zogenaamde 'metasectoren', namelijk 'land- en tuinbouw, visserij', 'industrie', 'commerciële diensten' en 'niet-commerciële diensten'. Op die manier krijgen we, per regio of lidstaat, te zien in welke van deze sectoren het zwaartepunt van het ondernemerschap ligt.

Voor het Vlaams Gewest zien we dat 7,8% van alle ondernemers in de 'land- en tuinbouw of visserij' actief zijn, 21,1% in de industriële sectoren (inclusief bouwsector), 53,6% in de commerciële diensten en 17,4% in de niet-commerciële diensten.³ Het Vlaams Gewest wijkt daarmee niet sterk af van het patroon dat we voor de meeste andere West-Europese landen optekenen. We denken onder meer aan Denemarken, Duitsland en Nederland. Frankrijk kent een zwaarder gewicht in de primaire sectoren, het Verenigd Koninkrijk in de industrie.

3 'Niet-commercieel' refereert daarbij vanzelfsprekend aan de sector waaronder ze ressorteren, en niet naar de aard van hun individuele activiteit.

Tabel 3. Ondernemersgraad, uitgesplitst naar sector en ondernemersgraad exclusief 'land- en tuinbouw, visserij' (aandeel ondernemers in de bevolking, 15-64 jaar, Vlaams Gewest en Europese lidstaten, 2007). Landen gesorteerd op ondernemersgraad exclusief primaire sectoren (land- en tuinbouw, visserij)

	Land- en tuinbouw, visserij	Industrie	Commer- ciële diensten	Niet- commerciële diensten	Totaal	Onderne- mersgraad excl. pri- maire sector
Griekenland	25,4	18,5	47,2	8,9	100	13,3
Italië	6,6	24,8	54,8	13,8	100	13,3
Cyprus	9,9	25,4	48,0	16,7	100	11,5
Tsjechië	4,2	34,7	47,5	13,6	100	10,8
Portugal	25,3	25,0	38,8	10,9	100	9,9
UK	4,3	29,1	44,6	21,9	100	9,8
Nederland	10,0	17,5	50,2	22,3	100	9,8
Spanje	10,7	26,4	53,1	9,8	100	9,8
Ierland	22,2	28,3	36,9	12,5	100	9,4
Vlaams Gewest	7,8	21,1	53,6	17,4	100	9,0
Brussel	0,5	17,9	61,9	19,7	100	8,7
België	7,1	20,4	53,0	19,4	100	8,4
EU27	16,9	22,4	45,2	15,1	100	8,4
Slowakije	5,3	39,6	45,1	10,1	100	8,0
Malta	6,5	26,4	58,7	8,4	100	7,6
Estland	11,8	28,8	45,8	13,5	100	7,6
Duitsland	6,3	20,7	49,2	23,9	100	7,4
Waals Gewest	7,9	19,6	48,9	23,6	100	7,3
Oostenrijk	23,1	15,4	45,4	16,1	100	7,2
Zweden	10,1	20,8	52,6	16,0	100	6,9
Hongarije	10,6	23,9	49,6	15,9	100	6,7
Finland	22,3	21,7	40,8	15,1	100	6,6
Denemarken	12,1	21,8	45,3	20,7	100	6,2
Slovenië	24,0	27,6	38,5	9,0	100	6,1
Polen	46,5	14,6	31,6	7,2	100	6,0
Litouwen	35,5	19,8	32,2	12,5	100	5,9
Bulgarije	27,3	14,4	48,0	10,3	100	5,5
Frankrijk	17,9	19,7	43,1	19,4	100	5,5
Noorwegen	17,9	21,2	40,0	20,8	100	5,4
Luxemburg	13,8	10,8	56,8	18,4	100	5,1
Letland	30,6	19,7	36,2	13,4	100	5,0
Roemenië	66,9	12,8	16,1	4,2	100	3,8

Bron: European Labour Force Survey (bewerking Steunpunt WSE).

Opvallend, maar niet verrassend, zijn de erg grote schommelingen die voor de primaire sector (land- en tuinbouw, visserij) worden opgetekend. Met name die lidstaten waar landbouw nog steeds een zeer centrale positie inneemt in het economisch draagvlak, kennen tegelijk ook een erg hoog aandeel ondernemers in dit segment. Lidstaten met meer dan één vierde van de ondernemers in de primaire sector zijn: Roemenië (66,9%), Polen (46,5%), Litouwen (35,5%), Letland (30,6%), Bulgarije (27,3%), Griekenland (25,4%) en Portugal (25,3%).

Voor de West-Europese landen is een primaire sector van een zekere omvang (in termen van werkgelegenheid) echter dermate atypisch geworden, dat ondernemersgraden inclusief land- en tuinbouw en/of visserij irrelevante vergelijkingspunten opleveren. Om de Belgische en Vlaamse ondernemersgraden te kunnen schatten, lijkt het dan ook veel correcter om deze primaire sectoren uit te sluiten. De uit deze oefening resulterende ondernemersgraden zijn terug te vinden in de laatste kolom van Tabel 3.

We halen enkele opvallende bevindingen aan. Ten eerste zien we dat de hele rangschikking sterk ‘gecomprimeerd’ is. Met name de topscores (zie Figuur 1) van Griekenland en Portugal worden sterk gedrukt. Ten tweede komen enkele landen na deze manipulatie op erg lage ondernemersgraden uit. We denken dan niet alleen aan enkele nieuwe lidstaten zoals Bulgarije of Roemenië, maar ook aan Frankrijk, Luxemburg en Noorwegen. Ten derde schuift het Vlaams Gewest nog enkele plaatsjes op. We tekenen niet de absolute topscore op, maar staan – zeker als we ons beperken tot de economisch sterkst presterende lidstaten – stilaan op de *foto finish*. In West-Europa gaan enkel het Verenigd Koninkrijk en Nederland ons duidelijk vooraf.

Observatie 4. De lage werkzaamheidsgraad is ‘probleem n° 1’

Iedereen die vertrouwd is met kengetallen en prestatie-indicatoren inzake ondernemerschap weet dat een hoge ondernemersgraad geen *panacee* is. Veel ondernemerschap staat niet garant voor een solide arbeidsmarkt of sterke economie. Vaak geldt het tegendeel. In landen met een lage werkzaamheidsgraad en een laag bbp per capita (bv. Griekenland of Portugal), vinden we vaak een hoog aandeel zelfstandigen terug. Ook de liberale verzorgingsstaten Ierland en Groot-Brittannië kennen een hoog aandeel ondernemers. Vermoedelijk zorgt het minder stevige sociale vangnet ervoor dat heel wat personen uit economische noodzaak als zelfstandige actief zijn. Omgekeerd vinden we in landen met een hoge werkzaamheid en een hoog bbp per inwoner vaak weinig ondernemers terug (bv. Luxemburg en Denemarken).

We beperken ons hier tot de relatie tussen ondernemers- en werkzaamheidsgraad. In Tabel 4 geven we, voor 2007, de werkzaamheids- (kolom 2) en de ondernemersgraad (kolom 3). In kolom 4 geven we het verschil weer tussen werkzaamheids- en ondernemersgraad, met andere woorden het aandeel werkenden in loonarbeid. In kolom 5 berekenen we welk aandeel van de werkzaamheid ingenomen wordt door ondernemers. Deze laatste maatstaf geeft weer hoe belangrijk ondernemerschap is in de totale werkgelegenheid. Omdat we een zo groot mogelijk deel van de werkgelegenheid willen vatten, grijpen we voor deze oefening terug naar de ondernemersgraden inclusief de primaire sectoren.

Tabel 4. Werkzaamheids- en ondernemersgraad (aandeel werkenden en aandeel ondernemers in de bevolking, 15-64 jaar, Vlaams Gewest en Europese lidstaten, 2007).

	Werkzaamheids- graad (WZG)	Ondernemersgraad (OG)	WZG – OG	(OG/WZG)*100
Griekenland	61,4	17,8	43,6	29,0
Italië	58,7	14,2	44,5	24,2
Polen	57,0	11,2	45,8	19,6
Portugal	67,8	13,3	54,5	19,6
Roemenië	58,8	11,4	47,4	19,4
Tsjechië	66,1	12,8	53,3	19,4
Cyprus	71,0	12,8	58,2	18,0
Ierland	69,1	12,1	57,0	17,5
Spanje	65,6	11,0	54,6	16,8
Brussels H. Gewest	54,8	8,7	46,1	15,9
Estland	69,4	11,0	58,4	15,9
EU-27	65,4	10,1	55,3	15,4
Vlaams Gewest	66,1	9,8	56,3	14,8
Malta	55,7	8,1	47,6	14,5
België	62,0	9,0	53,0	14,5
VK	71,3	10,3	61,0	14,4
Nederland	76,0	10,8	65,2	14,2
Slowakije	60,7	8,5	52,2	14,0
Waals Gewest	57,0	7,9	49,1	13,9
Letland	68,3	9,1	59,2	13,3
Oostenrijk	71,4	9,4	62,0	13,2
Hongarije	57,3	7,5	49,8	13,1
Bulgarije	61,7	7,6	54,1	12,3
Finland	70,3	8,5	61,8	12,1
Slovenië	67,8	8,1	59,7	11,9
Duitsland	69,4	7,8	61,6	11,2
Litouwen	64,9	7,1	57,8	10,9
Zweden	74,2	7,7	66,5	10,4
Frankrijk	64,6	6,7	57,9	10,4
Luxemburg	63,6	6,0	57,6	9,4
Denemarken	77,1	7,1	70,0	9,2
Noorwegen	76,8	6,6	70,2	8,6

Noot: Landen gesorteerd op kolom 5: (ondernemersgraad/werkzaamheidsgraad) * 100

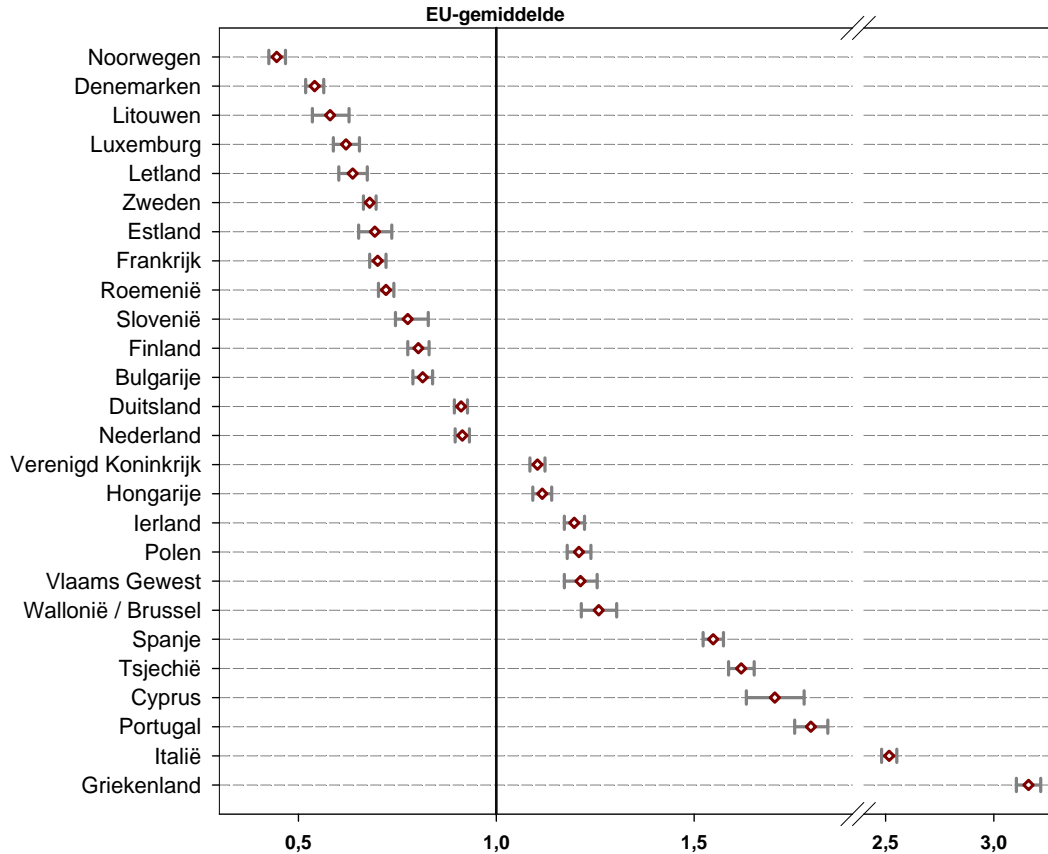
Bron: European Labour Force Survey (bewerking Steunpunt WSE).

Ook deze cijfers suggereren dat een hoge ondernemersgraad lang niet altijd samengaat met een hoge werkzaamheidsgraad (cf. OECD, 2004). De correlatie is met -0.09 overigens licht negatief. We zien inderdaad dat de drie landen met een extreem hoge werkzaamheidsgraad - Denemarken, Noorwegen en Zweden – er zeer bescheiden ondernemersgraden op nahouden. Nederland is een uitzondering op de regel, en combineert een hoge werkzaamheidsgraad met een hoge ondernemersgraad. Omgekeerd leggen de drie landen met de hoogste ondernemersgraden – Griekenland, Italië en Portugal – magere rapporten op het vlak van werkzaamheid voor. We kunnen uit deze oefening ook concluderen dat de ondernemers in het Vlaams Gewest met 14,8% een relatief groot aandeel van de totale werkzaamheid innemen. Met dit aandeel benaderen we het globale cijfer voor de EU27. Opvallend is hier vooral dat we zowat alle West-Europese landen, inclusief het Verenigd Koninkrijk en Nederland, voorblijven. Enkel Ierland gaat Vlaanderen met afstand vooraf, maar we zagen eerder dat dit deels te danken/wijten is aan een zeer hoog aandeel ondernemers in de primaire sector.

We trekken de lijn nog even door en schatten voor de EU-lidstaten de kans dat men werkzaam is als zelfstandige. We voeren hiertoe een logistische regressie uit. Het doel van een dergelijke analyse is om het effect van een bepaalde factor op een kansverhouding na te gaan, in dit geval de verhouding tussen de kans dat iemand als zelfstandige aan de slag is (1) versus de kans dat iemand als werknemer actief is (0). Onze belangstelling gaat uiteraard uit naar het effect van het land waar men actief is, maar nu onder controle van andere kenmerken die deze kansverhouding kunnen beïnvloeden. We controleren meer bepaald voor geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, nationaliteit en de sector waarin men werkzaam is. De centrale vraag is, exemplarisch, als volgt te verwoorden: stel dat we voor mannen met een identieke leeftijd en soortgelijk opleidingsniveau, die ook actief zijn in dezelfde sector, de kans berekenen dat ze als zelfstandige (en niet als werknemer) actief zijn, verschilt die kans dan wel/niet significant naargelang het land waar men actief is?

In Figuur 2 geven we de kansverhoudingen weer voor de EU-lidstaten, telkens relatief ten opzichte van het Europese gemiddelde (de 1-lijn). Indien het betrouwbaarheidsinterval rond de kansverhouding (voorgesteld door een ruit) de verticale referentielijn kruist en dus de waarde 1 bevat, dan is er (na verrekening van de controlevariabelen) geen significant verschil ten opzichte van het Europese gemiddelde. Dit is overigens voor geen enkel land het geval. Ligt het interval volledig links van de referentielijn, dan kunnen we concluderen dat de kans om als zelfstandige te werken (versus de kans om als werknemer te werken) in het betreffende land kleiner is dan het gemiddelde voor Europa. Een interval rechts van de lijn, wijst op een, in vergelijking met het Europese gemiddelde, grotere kans om als zelfstandige te werken. De betrouwbaarheidsintervallen zijn ook onderling vergelijkbaar. Zo zien we dat het betrouwbaarheidsinterval voor het Vlaamse Gewest overlapt met de intervallen voor Polen, Ierland en het Waals en Brussels Hoofdstedelijk Gewest. Dat betekent dat er geen significante verschillen bestaan tussen deze vier landen/regio's. In deze analyse hebben we de primaire sectoren (land- en tuinbouw, visserij) wel verwijderd.

Figuur 2. Verhouding van de kans om als zelfstandige te werken t.o.v. de kans om als werknemer te werken (met 95% betrouwbaarheidsinterval) voor de inwoners van de respectievelijke EU-lidstaten, relatief ten opzichte het Europees gemiddelde (=1) (exclusief landbouw).

Bron: European Labour Force Survey (Bewerking Steunpunt WSE).

Enkele conclusies op een rij. Ten eerste stellen we vast dat het Vlaams Gewest rechts van de referentielijn ligt. Beperken we ons tot de werkenden, dan zien we dus dat in het Vlaams Gewest de kans groter is (dan Europees gemiddeld) dat men als zelfstandige werkt. Ten tweede zien we dat het Vlaams Gewest stevig vooraan zit in het peloton. Griekenland en Italië trekken duidelijk de kop, maar met een 7de positie (gedeeld met Polen, Ierland en de twee andere Belgische gewesten) situeren we ons duidelijk op de eerste rijen. Ten derde moeten we ons ook hier de vraag stellen of ‘vooraan rijden’ zo geweldig is. In de kop van het peloton zijn namelijk niet bepaald economische ‘toppers’ terug te vinden.

Afgaande op deze resultaten moeten we ons de vraag durven stellen of we de juiste prioriteit voor ogen hebben. Is het Vlaamse probleem niet veeleer een belabberde werkzaamheidsgraad? Misschien is kolom 4 uit Tabel 4 het meest revelerend. In deze kolom wordt weergegeven welk aandeel van de bevolking op arbeidsleeftijd loonarbeid verricht (het verschil tussen werkzaamheids- en ondernemersgraad). In 2007 kende het Vlaams Gewest hier een aandeel van 56,3%. Dat is ietsje beter dan het Europese gemiddelde, maar erg laag wanneer we vergelijken met belangrijke benchmarks zoals Denemarken (70,0%), Zweden (66,5%), Nederland (65,2%), Duitsland (61,6%) of het Verenigd Koninkrijk (61,0%). Het is intussen geen geheim meer dat vooral het Waalse Gewest met amper 49,1% en de geaggregeerde Belgische score van 53% hier ronduit problematisch zijn.

Conclusie: we lijken best competitief op het vlak van de ondernemersgraad, maar niet op het vlak van het aandeel werkenden in loonarbeid. De focus moet dan ook niet zozeer gericht zijn op

het alsmaar verhogen van het aantal starters, en wel op het versterken van de jobcreatie bij die starters.

Observatie 5. Grote regionale verschillen in loopbaanverleden

Tijd om even het vizier te verschuiven van de ELFS-data naar het Datawarehouse AM&SB van de Kruispuntbank Sociale Zekerheid. Hier wordt de luxe wat groter, gezien we met populatiegegevens kunnen werken.

Met behulp van het totale bestand van het Datawarehouse AM&SB kijken we naar transitiegegevens. We kijken in eerste instantie naar het voorgaande statuut van wie de stap naar zelfstandige in hoofdberoep zet, en zijn daarbij vooral geïnteresseerd in het antwoord op de vraag of het vooral loontrekkenden, werklozen of inactieven zijn die deze transitie maken. We zoeken dit uit per gewest, omdat de verschillen in economische dynamiek zich ook kunnen vertalen in verschillende transitiepatronen. Om een antwoord op deze vragen te formuleren, werken we met de meest recent beschikbare data. Deze laten toe om voor de volledige populatie starters in het vierde kwartaal van 2006 te bekijken welk statuut zij hadden tijdens het derde kwartaal van 2006. Tijdens dit vierde kwartaal van 2006 gingen 9 904 personen als zelfstandige of helper in hoofdberoep van start. Als zelfstandigen worden in onze analyse beschouwd: de zelfstandigen in hoofdberoep en de zelfstandigen na pensioen(leeftijd); de helpers in hoofdberoep en de helpers na pensioen(leeftijd); de zelfstandigen in hoofdberoep en de helpers in hoofdberoep die hun activiteit combineren met een bijkomende job in loondienst.

Tabel 5 geeft een antwoord op de eenvoudige vraag: 'wie zet de stap'? De gegevens worden uitgesplitst volgens de statuten van waaruit men met de zelfstandige hoofdactiviteit start. We splitsen de gegevens uit naar de drie gewesten (naar woonplaats).

Tabel 5. Starters als zelfstandige of helper in hoofdberoep in het vierde kwartaal van 2006 naar hun statuut één kwartaal eerder (Belgische Gewesten, geen leeftijdsafbakening).

%	Brussels Hfdst Gewest	Waals Gewest	Vlaams Gewest
Werkend in loondienst	17,8	17,8	20,9
Werkend in loondienst met een bijberoep als zelfstandige/helper	9,7	10,4	12,4
Werkend als zelfstandige/helper in bijberoep	6,9	6,5	5,8
Voltijds loopbaanonderbreking/tijdskrediet	0,0	0,5	0,8
<i>Subtotaal werkenden</i>	<i>(34,4)</i>	<i>(35,2)</i>	<i>(39,9)</i>
Werkzoekend	20,9	20,7	10,9
Vrijstelling van inschrijving als werkzoekende	0,1	0,9	0,5
Leefloon/financiële hulp	2,9	1,2	0,4
<i>Subtotaal werklozen en leefloners</i>	<i>(23,9)</i>	<i>(22,8)</i>	<i>(11,8)</i>
Pensioentrekkend zonder werk	1,1	1,7	2,2
Voltijds bruggepensioneerd	0,0	0,0	0,1
<i>Subtotaal start na uitrede arbeidsmarkt</i>	<i>(1,1)</i>	<i>(1,7)</i>	<i>(2,3)</i>
Rechtgevend kinderen zonder kinderbijslag	6,8	12,4	14,8
Andere (=niet-beroepsactief)	34,0	28,0	31,1
Totaal	100,0	100,0	100,0

Bron: Datawarehouse AM&SB bij de KSZ (bewerking Steunpunt WSE)

We zien dat in het Vlaams Gewest omzeggens 40% van degenen die de stap naar zelfstandige arbeid in hoofdberoep zetten het kwartaal voordien eveneens betaalde arbeid verrichtte, zij het in een ander statuut. Het gaat daarbij hoofdzakelijk om personen die in loondienst werkten (20,9%), personen die loonarbeid combineerden met een bijberoep als zelfstandige of helper in bijberoep (12,4%) of die loonarbeid tijdelijk onderbroken hebben en bijvoorbeeld van tijdskrediet gebruik

gemaakt hebben om plannen op het vlak van ondernemerschap verder uit te werken (0,8%). Van de starters in hoofdberoep werkte 5,8% het kwartaal voordien enkel als zelfstandige/helper in bijberoep. Mogelijk waren zij in een verder verleden ook loontrekkend en is het bijberoep een transitie-statuut naar het hoofdberoep. Opvallend is vooral dat het aandeel personen die de transitie naar zelfstandige in hoofdberoep maken vanuit betaalde arbeid in het Vlaams Gewest (39,9%) aanzienlijk hoger ligt dan in het Brussels Hoofdstedelijk (34,4%) en het Waals Gewest (35,2%).

Een tweede belangrijke categorie zijn diegenen die de transitie maken vanuit een statuut van werkloze of leefloner. Voor het Vlaams Gewest merken we dat 10,9% van de starters de transitie maakt vanuit een statuut van werkzoekende. Let wel, dit cijfer omvat niet de werkende werkzoekenden. Het gaat enkel om werkzoekenden na voltijdse tewerkstelling of vrijwillig deeltijdse job met werkloosheidsuitkering, om de werkzoekenden na studies met wacht- of overbruggingsuitkering en de werkzoekenden met een begeleidingsuitkering. De groep die de transitie maakt vanuit een positie van vrijgestelde werkzoekende of leefloner is in het Vlaams Gewest verwaarloosbaar. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest (23,9%) en het Waals Gewest (22,8%) is de transitie vanuit werkloosheid of leefloon veel aanzienlijker. Blijkbaar speelt in deze regio's het *refugee effect* (Thurik, Carree, van Stel & Audretsch, 2008) veel sterker: ondernemer worden omwille van een situatie van werkloosheid en/of een geringe kans om een aantrekkelijke job in loondienst te vinden.

Een derde groep situeert zich volledig in de ouderenpopulatie. We hebben het dan over diegenen die intussen pensioentrekkend zijn, niet langer een beroepsactiviteit hebben, en toch weer aan de slag gaan als zelfstandige. Vooral in het Vlaams Gewest is deze groep met 2,2% van de starters niet te verwaarlozen. De voltijds bruggepensioneerden daarentegen lijken zich te 'nestelen' in hun situatie van vervroegde uittrede. Voor deze deelpopulatie kunnen we stellen dat de transities naar een statuut van zelfstandige nagenoeg onbestaande zijn. Dit vormt een bijkomende indicatie van het onherroepelijke karakter van het brugpensioen. Een bruggepensioneerde mag zijn brugpensioen nochtans schorsen om zich als zelfstandige te vestigen. Bij uitoefening in hoofdberoep van een niet-loontrekkende activiteit verliest hij dan vanzelfsprekend het recht op werkloosheidsuitkeringen.

Een vierde groep wordt gevormd door de rechtgevende kinderen zonder kinderbijslag, in het Vlaams Gewest goed voor 14,8% van de transities. Het kan hier bijvoorbeeld gaan om kinderen die al een tijd actief zijn in de zaak van de ouders, en hun situatie op een bepaald moment laten officialiseren in het statuut van zelfstandige in hoofdberoep.

Een laatste, zeer omvangrijke groep zijn de niet-beroepsactieven. In het Vlaams Gewest was 31,1% van de starters uit het vierde kwartaal van 2006 een kwartaal eerder niet-beroepsactief. Ten eerste gaat het hier ongetwijfeld voor een groot deel om echte niet-beroepsactieven, die bijvoorbeeld hun opdracht van zelfstandige voorheen al in het 'informele' circuit uitoefenden, herintreden omdat een veranderde gezinssituatie dit toelaat (denk aan herintredende huisvrouwen en – mannen) of een behoefte hebben aan verhoging van het gezinsinkomen. In deze laatste situatie voeden ze mee het hoger vermelde *refugee effect*. Ten tweede omvat deze groep ook schoolverlaters die onmiddellijk starten in een statuut van zelfstandige en bijgevolg niet de omweg maken via een periode van wachtnutkering (cf. categorie 'werkzoekend'). Ten derde denken we aan werknemers die ontslagen zijn en een bepaalde inactieve periode overbruggen met hun opzeggingsvergoeding. Het is immers zo dat de werkloosheidsvergoeding pas ingaat van zodra de periode die overeenkomt met de verkregen opzeggingsvergoeding verstreken is. Ten vierde zijn er ongetwijfeld nogal wat meewerkende familieleden die op een bepaald moment hun situatie formaliseren naar een statuut van zelfstandige in hoofdberoep. Gezien zij 'naar de geest' geïnterpreteerd eigenlijk al actief waren in de wereld van het zelfstandig ondernemerschap, geeft hun positie aan dat het nodige voorbehoud aangetekend moet worden bij administratieve transitiedata. Ten vijfde wordt dit hoge aandeel voorheen niet-beroepsactieven ongetwijfeld mee verklaard door een vertraagde inschrijving als zelfstandige. Mogelijk was men het kwartaal voordien al wel opgestart, maar was de inschrijving nog niet volledig in orde, waardoor die persoon in kwestie één of twee kwartalen als niet-beroepsactief werd geregistreerd, maar bijvoorbeeld tot twee of drie kwartalen voor opstart wel actief is geweest als loontrekkende. Op basis van simulaties op het loopbaanpanel uit het

Datawarehouse AM&SB, schatten we de omvang van deze groep op ongeveer 14% van het totaal aantal starters of 45% van degenen die als niet-beroepsactief geregistreerd zijn in het kwartaal voorafgaand aan de start.⁴ Houden we rekening met deze langere loopbaanhistoriek, dan stijgt voor het Vlaams Gewest meteen ook het aandeel van de groep die de transitie gemaakt heeft uit een ander werkend statuut van 39,9% naar ongeveer 54%.

Observatie 6. Weinig loontrekkenden worden ‘verleid’

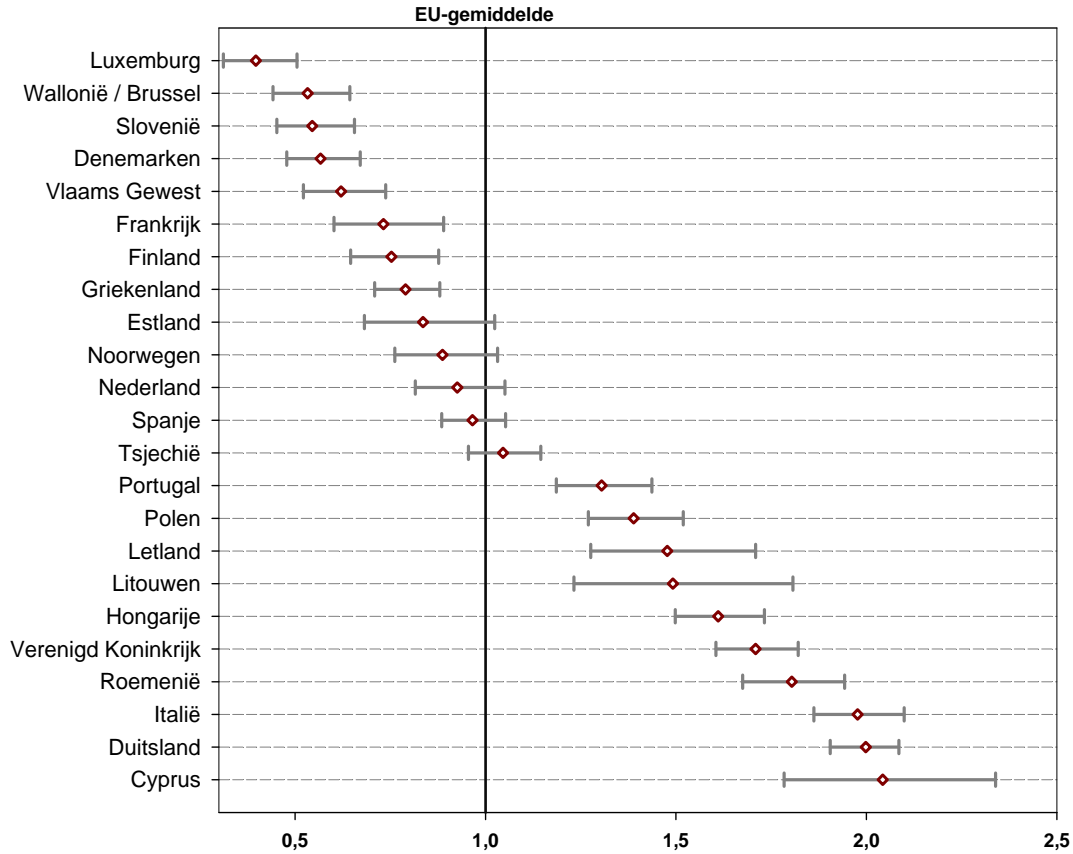
De Vlaamse ondernemersgraad lijkt vrij geruimtelijk. We draaien goed mee in het Europese peloton. Bovendien leren we uit de inter-gewestelijke vergelijking dat het Vlaams Gewest onder zijn starters beduidend meer ex-loontrekkenden en minder ex-werklozen telt dan de twee andere gewesten. Maar hoe situeren deze transitiecijfers zich in internationaal perspectief?

Om deze vraag te beantwoorden grijpen we terug naar de techniek van logistische regressie. We schatten, eveneens op basis van de ELFS-data, de kans dat iemand die in jaar t^{-1} werknemer was, in jaar t^0 als zelfstandige aan de slag is (versus de kans dat hij of zij nog steeds als loontrekkende aan de slag is of werkloos/inactief geworden is). De resultaten worden weergegeven in Figuur 3. We oefenen met enkele voorbeelden nog even de interpretatiewijze. Het betrouwbaarheidsinterval voor Spanje doorkruist de referentielijn. Dat betekent dat in Spanje de kans dat een werknemer de transitie maakt naar het statuut van zelfstandige niet significant afwijkt van het Europese gemiddelde. Het betrouwbaarheidsinterval voor pakweg Frankrijk ligt volledig links van de referentielijn, wat betekent dat de kans dat een werknemer de transitie maakt naar het statuut van zelfstandige significant lager ligt dan wat gemiddeld geldt voor Europa. Voor bijvoorbeeld Italië is de inverse redenering van toepassing.⁵

4 We analyseerden hiertoe de loopbaanhistoriek van de cohorte die in het eerste kwartaal van 2001 startte als zelfstandige in hoofdberoep. Voor deze groep starters hebben we de situatie in de hele periode 1998-2000 bekeken.

5 Enkele lidstaten zijn wegens geringe aantallen op de transitievariabele niet opgenomen (onbetrouwbare schatting). In de analyse werd gecontroleerd voor kenmerken zoals geslacht, leeftijd, opleidingsniveau en bedrijfsactiviteit op tijdstip $t-1$.

Figuur 3. De kans om de transitie van werknemer naar zelfstandige te maken (met 95% betrouwbaarheidsinterval) voor de inwoners van de respectievelijke EU-lidstaten, relatief ten opzichte het Europees gemiddelde (=1) (exclusief landbouw).

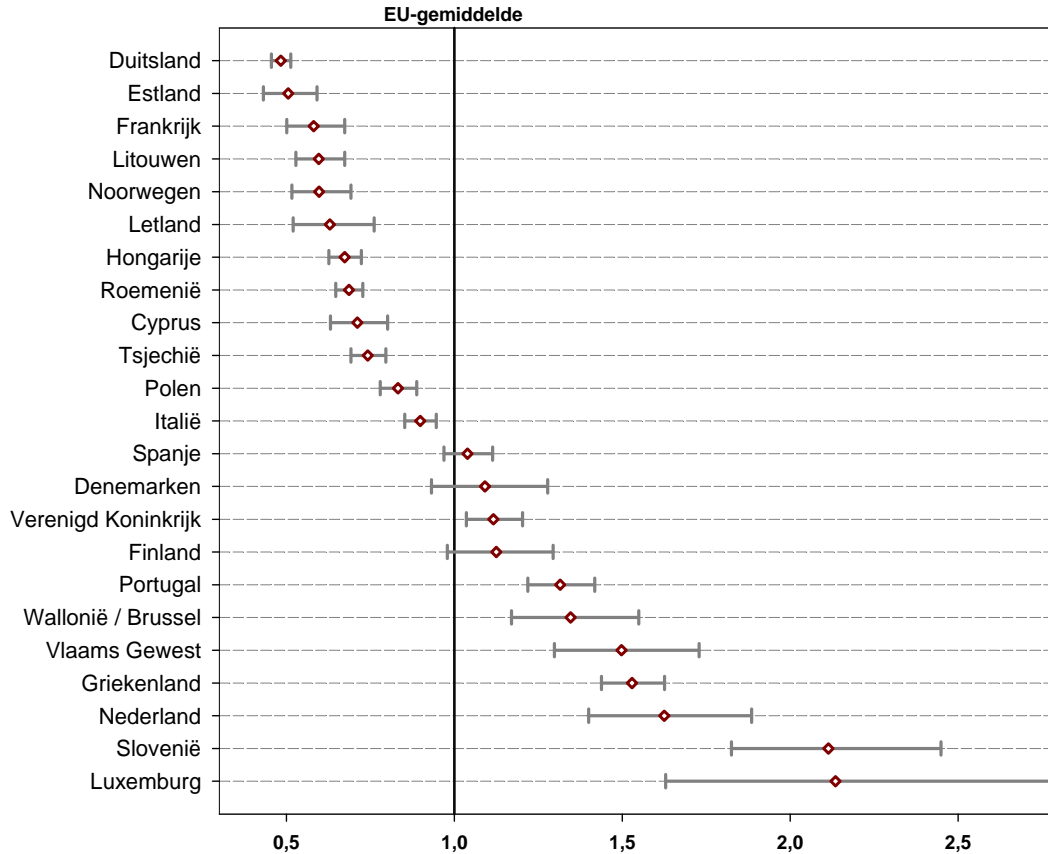

Bron: European Labour Force Survey (Bewerking Steunpunt WSE).

We stellen vast dat het Vlaams Gewest een erg lage score laat optekenen. Afgaande op de overlap tussen de betrouwbaarheidsintervallen wijkt deze niet significant af van de scores voor Wallonië en Brussel, Slovenië, Denemarken, Frankrijk, Finland, Griekenland en Estland. Maar we moeten wel concluderen dat we mee aan de staart bengelen. Vergeleken met sommige andere belangrijke West-Europese landen zoals Nederland, Duitsland en het Verenigd Koninkrijk laten we voor werknemers een beduidend geringere transitiekans optekenen.

U vraagt zich misschien af hoe het mogelijk is dat we enerzijds weinig werknemers zien ‘overstappen’, en anderzijds toch een hoge ondernemersgraad laten optekenen. Het antwoord op deze vraag is deels vervat in Figuur 4, die de kansverhouding weergeeft om als zelfstandige één jaar later nog steeds in het statuut van zelfstandige actief te zijn (versus de kans om intussen werkloos, inactief of werknemer geworden te zijn). Hier zien we een invers beeld. De score voor het Vlaamse Gewest ligt duidelijk rechts van de referentielijn, wat indiceert dat de tewerkstelling in het statuut van zelfstandige in het Vlaams Gewest relatief (vergeleken met het Europese gemiddelde) stabiel is. Wie zelfstandig is, heeft een relatief grote kans om zelfstandig te blijven. We zien dus ook relatief weinig transitie in de omgekeerde richting, namelijk vanuit zelfstandige arbeid naar een werknemersstatuut of werkloosheid.

Figuur 4. De kans om als zelfstandige (of meewerkend familielid) één jaar later nog steeds als zelfstandige (of meewerkend familielid) actief te zijn (met 95% betrouwbaarheidsinterval) voor de inwoners van de respectievelijke EU-lidstaten, relatief ten opzichte het Europees gemiddelde (=1) (exclusief landbouw).

Bron: European Labour Force Survey (Bewerking Steunpunt WSE).

We mogen dan nog een hoge en blijkbaar ook stabiele ondernemersgraad hebben, we slagen er blijkbaar niet in om veel werknemers te verleiden om de stap naar ondernemerschap te zetten. We bekijken even of dit ‘verwonderlijk’ en/of ‘erg’ is.

Is dit verwonderlijk? Eigenlijk niet. Het is bekend dat de Vlaamse en Belgische arbeidsmarkt gekenmerkt wordt door een geringe arbeidsmobiliteit (zie Sels, 2008). Nogal kort door de bocht geformuleerd, kan de situatie als volgt samengevat worden: onze arbeidsmarkt oogt relatief stabiel, we kennen weinig overgangen van de ene baan naar de andere; deze relatieve stabiliteit is op zich stabiel in de tijd, we worden er met andere woorden niet mobieler op; zwerfgedrag en ongebonden loopbanen zijn bij een slechts erg beperkt segment van onze werkzame beroepsbevolking te vinden; loyaliteit primeert. Als we globaal weinig arbeidsmobiliteit optekenen, dan wreekt dat zich evident ook in een gering aantal transitie van loonarbeid naar zelfstandige arbeid (en omgekeerd). Beide statuten staan met andere woorden als gescheiden ‘silo’s’ naast mekaar.

Is dit erg? Ja en neen. *Ja*, omdat ondernemerschap dat opgestart wordt uit loonarbeid vermoedelijk een wat apart karakter heeft. Het vormt een link tussen bedrijfsondernemerschap en innovatie enerzijds, creatie van nieuwe ondernemingen anderzijds. Het kan er via tal van *spillovers* en *spin-offs* voor zorgen dat technologische innovatie niet alleen de groei aanstuurt van een al bestaande onderneming, maar tevens aan de basis ligt van de creatie van nieuwe ondernemingen. Het kan er ook voor zorgen dat we meer ondernemers krijgen die volop van de ‘rente’ kunnen genieten van eerder in loonarbeid opgebouwde competenties. *Neen*, omdat een hoge graad van transitie tussen loonarbeid en zelfstandige arbeid niet altijd symbool staat voor een op creativiteit

en ondernemerschap aansturende arbeidsmarkt. Een hoge transitiefrequentie kan net zo goed een gevolg zijn van veel falende ondernemingen, geringe tewerkstellingskansen, en gebrek aan groeikansen in ondernemingen. Met andere woorden, de overgang van loonarbeid naar zelfstandige arbeid kan net zo goed *ge-pushed* als *ge-pulled* worden. Wat ons meteen bij de volgende observatie brengt.

Observatie 7. Eerder pull dan push?

Veel cijfers over ondernemerschap laten ons in het ongewisse over het relatieve belang van push-versus pullfactoren. Nemen we de transitie van loonarbeid naar zelfstandige arbeid als voorbeeld. 'Push' impliceert dan dat loontrekkenden de stap naar zelfstandige arbeid zetten als antwoord op ongunstige voorwaarden of gebrek aan mogelijkheden in het statuut van loontrekkende. 'Pull' houdt in dat, ongeacht de voorwaarden en mogelijkheden die loonarbeid biedt, zelfstandige arbeid zeer aantrekkelijk is, bijvoorbeeld door het vooruitzicht van meer autonomie, flexibele tijdsbesteding, sociale promotie of financiële vooruitgang.

Bij het onderscheid tussen push en pull moeten twee kanttekeningen geplaatst worden. Ten eerste is hun relatieve belang mede afhankelijk van de conjunctuur. In barre tijden kunnen mensen eerder in zelfstandige activiteit 'geduwd' worden, terwijl ze onder een gunstig gesternte veeleer 'verleid' worden door de extra opportuniteiten die een statuut als zelfstandige biedt. In macro-economisch onderzoek is overigens al veel langer aandacht voor de vraag of zelfstandige activiteit vooral gestimuleerd wordt onder eerder gunstige dan wel ongunstige economische condities. Ten tweede moeten we bekennen dat het onderscheid in reële beslissingscontexten vaak triviaal is (Hughes, 2003). Stel dat een vrouw de overstap van loonarbeid naar zelfstandige arbeid overweegt omdat het bij de huidige werkgever ontbreekt aan een goede 'work-life'-balans, onafhankelijkheid en beslissingsrecht. Dit zijn pushfactoren omdat ze de tevredenheid met de huidige positie ondermijnen. Maar die pushfactoren zullen maar tot vertrek aanzetten als zich meer aantrekkelijke alternatieven aandienen, met andere woorden wanneer ze ook verwacht in zelfstandige arbeid meer 'eigen baas' te kunnen zijn en onafhankelijk te kunnen beslissen over tijd en organisatie. De pushfactoren krijgen er dus maar beweging in als tegelijk ook de pullfactoren 'trekken'.

Er is wel wat onderzoek beschikbaar dat in kaart brengt wanneer en waarom werknemers de stap zetten naar een statuut als zelfstandige. Daarbij wordt vooral gewezen op de verwachting van een hoger inkomen (rijkdom), de versterking van een 'eigen baas'-gevoel en het zoeken naar 'gezond risico' (onafhankelijkheid) en flexibiliteit. Deze pullfactoren worden ook gedreven door een vaak hoger dan gemiddelde prestatiedrang en een lage risicoaversie. Over het algemeen blijken vrouwen voornamelijk aangetrokken door de grotere controle over hun werkschema. Mannen daarentegen laten zich het meest verleiden door het vooruitzicht op een hoger inkomen (Georgellis et al., 2005). Maar ook dit beeld wordt vanuit empirisch onderzoek regelmatig bijgesteld. Zo stellen Douglas & Shepherd (2000) vast dat de vermelde pullfactoren mekaar kunnen compenseren. Zo is lang niet elke potentiële zelfstandige een *risk-lover*. Ook risicoaverse mensen kunnen beslissen om zelfstandige te worden, wanneer de verwachting van een hoger inkomen en meer onafhankelijkheid voldoende opwegen tegen het toegenomen risico. Tevens kunnen zij die 'liever lui dan moe zijn' (een lage prestatiedrang) toch de stap zetten wanneer ze verleid worden door de verwachte inkomenstoename en onafhankelijkheid. Overigens zal, eens opgestart, die werklust vermoedelijk aangescherpt worden naarmate het risico op falen, gezichtsverlies en reputatieschade toeneemt.

Of pull- dan wel pushfactoren overwegen, kunnen we op basis van de voor Vlaanderen beschikbare empirische basis niet afleiden. We stellen wél vast dat er een duidelijke positieve en nagenoeg lineaire relatie is tussen de loonhoogte en de transitiekans. Op basis van een 'cox proportional hazard regression' model, toegepast op de gegevens uit het Datawarehouse Loopbaanpanel, kunnen we concluderen dat wanneer het gemiddeld dagloon met 10 euro stijgt, de kans op een transitie vanuit loonarbeid naar zelfstandig werk toeneemt met 5%. Deze relatie is nagenoeg lineair, zij het met enige afzwakking van het verband eens we zeer hoge lonen onderling vergelijk-

ken. Vermoedelijk zeggen noch de gebruikte methode, noch het vermelde resultaat u erg veel. De conclusie is echter eenvoudig. Terwijl men zou kunnen verwachten dat precies de kleinverdieners hun loon proberen op te krikken door hun heil te zoeken in een eigen zaak, zien we dat het veeleer de grootverdieners zijn die een beduidend grotere transitiekans laten optekenen.

Voor dit resultaat kunnen vele verklaringen aangedragen worden. Ten eerste is het mogelijk dat hoge lonen vooral verdiend worden in jobs die meer ruimte bieden om ideeën voor een eigen project te ontwikkelen of waarin competenties ontwikkeld worden die beter voorbereiden op ondernemerschap. Ten tweede kan het financiële argument van belang zijn. Immers, zelfs *risk-lovers* zullen vermoedelijk pas de stap zetten als ze het gevoel hebben dat het appeltje voor de dorst voldoende groot geworden is. Ten derde is een hoog loon een indicatie van loopbaansucces. Mensen met meer loopbaansucces hebben hoogst waarschijnlijk ook meer vertrouwen in het welslagen van een eigen project. Ten vierde kunnen zowel de kansen op hoge, goedbetaalde jobs in loonarbeid als de kansen op welslagen in ondernemerschap aangestuurd worden door dezelfde persoonlijkheidskenmerken. In diverse studies is al beargumenteerd dat arbeidskrachten met hogere capaciteiten en een hogere potentiële productiviteit ook frequenter de weg zoeken naar zelfstandige arbeid (zie o.a. Bernhardt, 1994; Fugii & Hawley, 1991; Taylor, 1996). Ten vijfde kan het perspectief op loopbaanprogressie sterk verschillen tussen klein- en grootverdieners. Voor mensen die actief zijn lager in de hiërarchie is er immers nog een hele progressiemarge *binnen* het bedrijf. Voor goed verdienende managers is die progressiemarge vaak enkel te vinden buiten het bedrijf. In een eigen zaak, met andere woorden. In elk geval suggereert het resultaat dat pullfactoren in het Vlaams Gewest doorgaans zwaarder doorwegen dan pushfactoren.

Observatie 8. Geen valabel alternatief voor werklozen

Terwijl bij loontrekkenden zowel push- als pullfactoren volop kunnen spelen, ligt dat bij werklozen vermoedelijk anders. Indien ze al starten als zelfstandige, zullen ze waarschijnlijk veeleer in dit statuut 'geduwd' worden, bij gebrek aan valabele alternatieven (Dennis, 1996). De transitie naar zelfstandige is in dat geval een eerder opportunistische stap om de huidige situatie te kunnen ontvluchten (Georgellis et al., 2005; Moore & Mueller, 2002).

Diverse econometrische studies hebben dit belang van pushfactoren onderstreept. Zo vonden Simpson & Sproule (1998) dat, voor Canadese vrouwen, de kans op een opstart als zelfstandige toeneemt met de lokale werkloosheidsgraad. Ook Schuetze (2000) vond een positieve relatie tussen de lokale werkloosheidsgraden en zelfstandige arbeid, zowel in de VS als in Canada. Uit een studie in New England (Bradbury, 1994) bleek dat een start in zelfstandige activiteit vaak als *stopgap measure* fungeert na het verlies van een job als werknemer. Dit werd bevestigd door Albaramirez (1994) voor Spanje en de VS. Hij stelde ook vast dat de kans op een transitie naar zelfstandige arbeid na jobverlies toeneemt met de werkloosheidsduur. Cowling & Mitchell (1997) stelden voor het Verenigd Koninkrijk vast dat het aandeel zelfstandigen in de totale beroepsbevolking negatief gerelateerd is met de kortetermijnwerkloosheid, maar positief met de langdurige werkloosheid. Ze geven hiermee ook aan dat zelfstandige arbeid vaak een laatste toevlucht is voor individuen die hun loonarbeid als 'doodlopend straatje' ervaren of met lange werkloosheidsperiodes kampen.

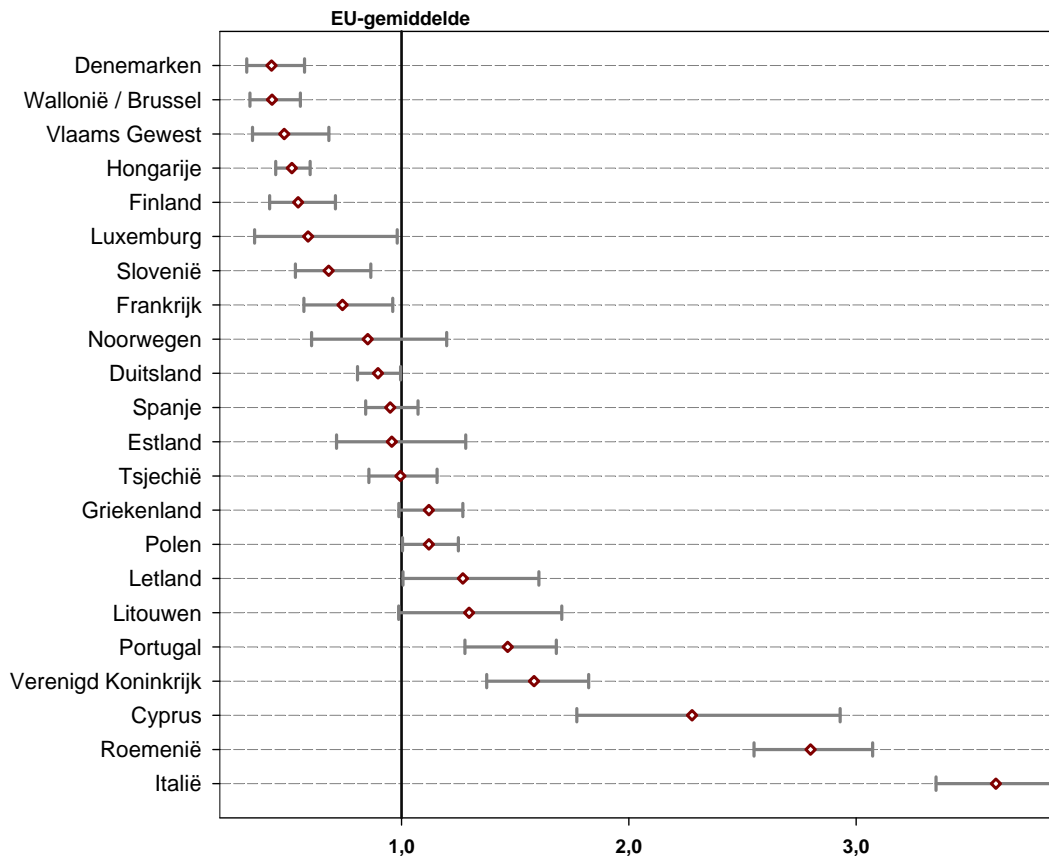
De slotsom is dat de zogenaamde *refugee effects* de ondernemersgraad kunnen stuwen (Thurik et al., 2008). De beslissing om ondernemer te worden, is dan gestuurd door een situatie van werkloosheid en/of de geringe kans om een aantrekkelijke job in loondienst te vinden. Hoe sterk dit effect in het Vlaams Gewest speelt, kunnen we in het beperkte bestek van deze bijdrage niet uitzoeken. We hebben wel indicaties. Zo bleek uit Tabel 6 dat, in het totaal van de transities naar een statuut als zelfstandige in hoofdberoep, het aandeel van werklozen en leefloners eerder gering is. In het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en het Waals Gewest zijn deze aandelen wel substantieel.

In deze bijdrage beperken we ons tot een internationale vergelijking van de kans dat werklozen de transitie naar een statuut als zelfstandige maken. Onder meer in de Competentieagenda werd

veel aandacht besteed aan ondernemerschap als antwoord op werkloosheid (Sels, 2007). In dat verband werd onder meer gerefereerd aan de activiteitencoöperatieven. Via deze coöperatieven wordt aan werkzoekenden en leefloners de mogelijkheid geboden om een zelfstandige activiteit op te starten in dienstverband. Op deze manier hebben deze starters een maandelijkse inkomensgarantie en worden ze intensief begeleid in hun competentieontwikkeling. De bedoeling is dat ze zich na een beschermperiode als zelfstandige kunnen vestigen. Deze vormen van gefaseerde en begeleide transitie kunnen stevige bruggen tussen werkloosheid en ondernemerschap worden.

Of we hier in Europees perspectief goede dan wel zwakkere scores kunnen voorleggen, kan afgeleid worden uit Figuur 5. We schatten er de kans dat iemand die in jaar t^{-1} werkloos was, in jaar t^0 als zelfstandige aan de slag is (versus de kans dat hij of zij nog steeds werkloos is, inactief geworden is of intussen als loontrekkende aan de slag is gegaan).⁶

Figuur 5. De kans om de transitie van werkloosheid naar zelfstandige te maken (met 95% betrouwbaarheidsinterval) voor de inwoners van de respectievelijke EU-lidstaten, relatief ten opzichte het Europees gemiddelde (=1) (exclusief landbouw).

Bron: European Labour Force Survey (Bewerking Steunpunt WSE).

We zien dat niet alleen voor loontrekkenden (Figuur 3) maar ook voor werklozen de kans op een transitie naar een statuut als zelfstandige comparatief laag uitvalt. Hoewel deze kans in het Vlaams Gewest niet significant afwijkt van wat we vaststellen voor heel wat andere landen (waaronder de andere twee gewesten, Denemarken en Frankrijk; cf. overlappende intervallen), ligt de kans significant lager dan wat gemiddeld voor Europa wordt opgetekend. Landen die hoge scores laten opte-

⁶ Ook hier zijn enkele lidstaten wegens onbetrouwbare schattingen uit de vergelijking verwijderd.

kenen zijn overwegend landen die ofwel kampen met beperkte tewerkstellingsalternatieven (bv. Italië, Roemenië, Portugal), en/of landen met beperkte vervangingsinkomens (bv. UK) wat het gebruik van ondernemerschap als *stopgap measure* versterkt. De slotsom na analyse van Figuren 3, 4 en 5 is dat we een behoorlijke ondernemersgraad kennen, maar tevens een erg beperkte mobiliteit tussen de statuten van werknemer en werkloze enerzijds en zelfstandige anderzijds.

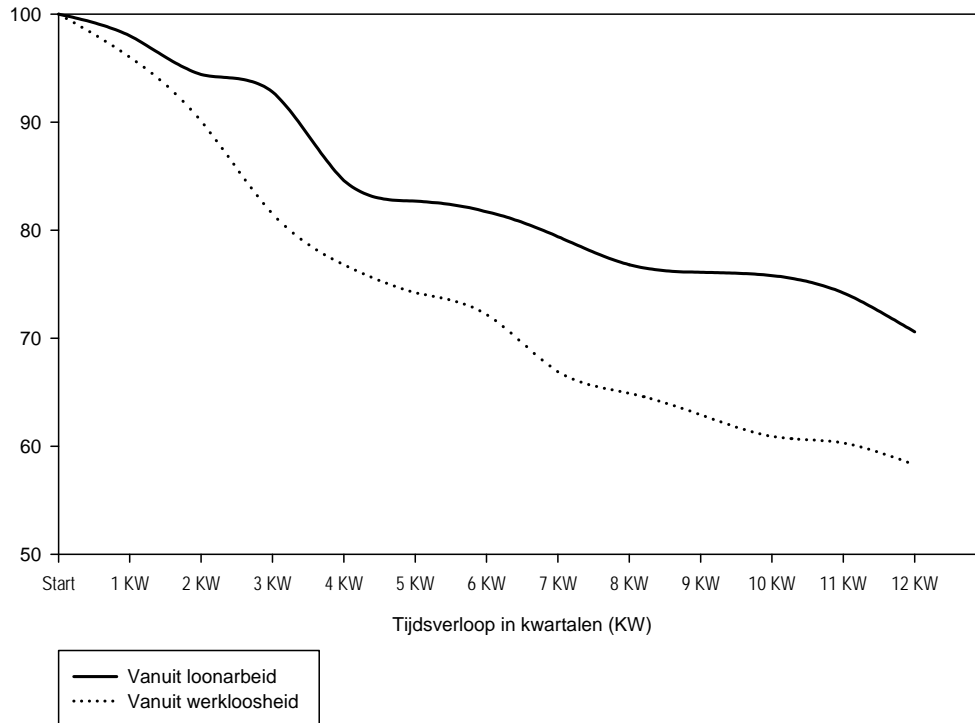
Observatie 9. Transitie uit werkloosheid weinig duurzaam

We geven graag nog twee belangrijke nuances mee in verband met de relatief geringe transitiekans van werkloosheid naar ondernemerschap.

Ten eerste betekent het lage transitiecijfer voor werklozen niet dat ondernemerschap geen belangrijke rol kan spelen in het bestrijden van werkloosheid. Immers, ook wanneer de stap naar een zelfstandig statuut hoofdzakelijk gezet wordt door loontrekkenden, door schoolverlaters of door een intergenerationale ‘overdracht’ van de ene naar de andere zelfstandige, dan kan dit in het kader van werkloosheidsbestrijding erg belangrijke effecten hebben. Immers, zulke vormen van opstart kunnen leiden tot succesvolle startende ondernemingen die op lange termijn voor de nodige arbeidsplaatsen zorgen en in die zin werkloosheid ‘opslorpen’. Thurik et al. (2008) noemen dit het *entrepreneurial effect*.

Ten tweede verdient de transitie vanuit werkloosheid naar zelfstandigheid pas veel meer beleidsaandacht wanneer blijkt dat die transitie met een zekere kans op succes kan voltooid worden. De duurzaamheid van zulke transitie is daartoe een belangrijke indicator. In Figuur 6 vergelijken we daartoe twee survivallijnen. We vergelijken de cohorte werknemers die in één van de vier kwartalen van 2001 de stap naar zelfstandige arbeid gezet hebben met de cohorte werklozen die tijdens dezelfde referentieperiode de stap hebben gezet. Voor elke cohorte brengen we de geleidelijke uitdunning in kaart.

Figuur 6. Survival in het statuut van zelfstandige voor enerzijds degenen die de transitie gemaakt hebben uit loonarbeid en anderzijds degenen die de transitie gemaakt hebben uit werkloosheid (cohort die gestart is in 2001).

Bron: Loopbaanpanel op basis van het Datawarehouse AM&SB bij de KSZ (bewerking Steunpunt WSE)

Uit deze vergelijking leren we dat de kans op 'overleven' in het statuut van zelfstandige beduidend hoger is voor degenen die de transitie vanuit loonarbeid hebben gemaakt. Op 100 werknemers die in 2001 zelfstandig zijn geworden, zijn er na drie jaar nog steeds ongeveer 71 actief. Voor werklozen die starten in ondernemerschap is de overlevingskans kleiner. Op 100 werklozen die in 2001 zelfstandig zijn geworden, zijn er na drie jaar nog slechts 58 actief. Vermoedelijk is de 'overlevingskans' nog beduidend lager wanneer we ze enkel zouden berekenen voor degenen die langere tijd werkloos zijn geweest. De score van 58/100 omvat immers ook de starters die bijvoorbeeld tussen loonarbeid en zelfstandige arbeid een korte periode van frictiewerkloosheid gekend hebben. De score is dan ook enigszins 'geflatterd'.

Observatie 10. Ondernemerschap, minder 'exotisch' dan u denkt

We hebben tot hertoe nogal sterk tegen de stroom ingeroeid. Het is nu eenmaal *bon ton* te zeggen dat we in onderwijs ondernemerschap afleren in plaats van aanleren en in onze loopbaan niet ondernemend (genoeg) zijn. Komt daar plots iemand aandraven met cijfers die aangeven dat het allemaal best meevalt en dat we vergeleken met onze meest gebruikelijke Europese benchmarks zelfs voorlopers zijn. Tijd om even op de rem te staan en sceptisch naar de eigen cijfers te kijken.

Een belangrijke relativisering betreft de herkomst van onze zelfstandigen en ondernemers. Het discours over ondernemerschap is bij momenten sterk 'gecontamineerd'. De term 'ondernemerschap' wordt inderdaad iets te snel gelijkgesteld met andere, soms betekenisverwante begrippen zoals innovatief ondernemerschap, innovatie, verandering, dynamiek, groei, etc. Terwijl wij het natuurlijk 'maar' hebben over het opstarten van een eigen zaak. De activiteit die daarbij opgestart wordt, is vaak veel minder 'exotisch' dan we in ons dagelijks spreken over ondernemerschap laten

uitschijnen. Het krioelt immers van de handelaars, bakkers, cafébazen, doorgegroeiende bouwvakkers, etc. Of zij instaan voor sterke groei, versnelde internationalisering, veel technologie 'spillovers' of radicale innovatie, valt op zijn minst te betwijfelen. Waarmee natuurlijk niet gezegd is dat hun activiteit economisch niet belangrijk is.

Om deze relativering met cijfers te duiden, kijken we in Tabel 6 naar de personen die de transitie maken vanuit loonarbeid naar zelfstandige arbeid. Voor deze populatie brengen we in kaart in welke sector zij tewerkgesteld waren als werknemer, het kwartaal voorafgaand aan hun opstart als zelfstandige. We gebruiken hier Belgische populatiedata, en wel voor de cohort die in het eerste kwartaal van 2006 als zelfstandige opstartten. Als referentiepunt gebruiken we de sectorale verdeling van de loontrekkende beroepsbevolking tijdens het eerste kwartaal van 2006. Op die basis van de vergelijking met het aandeel loontrekkenden kunnen we evalueren of bepaalde bedrijfsactiviteiten buitenproportioneel veel zelfstandigen 'genereren'; met andere woorden, in welke sectoren de prikkel om als zelfstandige te starten relatief groot of klein is.

Tabel 6. Sectorgroep van het loontrekkend statuut het kwartaal voor de start (1 januari 2006) en de totale groep loontrekkenden (België, geen leeftijdsafbakening)

Nace	Omschrijving	Aantal en aandeel starters, naar sector waarin ze voorheen als loontrekkende actief waren		Aantal en aandeel loontrekkenden in sector	
		N	%	N	%
A+B	Landbouw, jacht, bosbouw en visserij	124	1,8	19 898	0,6
C	Winning van delfstoffen	5	0,1	3 201	0,1
DA	Vervaardiging van voedings- en genotmiddelen	133	1,9	90 572	2,6
DB	Vervaardiging van textiel en kleding	36	0,5	37 054	1,1
DC	Leernijverheid en vervaardiging van schoeisel	0	0,0	1 512	0,0
DD	Houtindustrie en vervaardiging van artikelen van hout	26	0,4	11 382	0,3
DE	Papier- en karton; uitgeverijen en drukkerijen	80	1,1	43 005	1,2
DF	Vervaardiging van cokes, geraffineerde aardolieproducten en splijt- en kweekstoffen	1	0,0	4 928	0,1
DG	Chemische nijverheid	42	0,6	69 151	2,0
DH	Rubber- en kunststofnijverheid	21	0,3	24 542	0,7
DI	Vervaardiging overige niet-metaalhoudende minerale producten	29	0,4	30 517	0,9
DJ	Metallurgie en vervaardiging van producten van metaal	127	1,8	94 064	2,7
DK	Vervaardiging van machines, apparaten en werktuigen	54	0,8	41 073	1,2
DL	Vervaardiging van elektrische en elektronische apparaten en instrumenten	47	0,7	41 645	1,2
DM	Vervaardiging van transportmiddelen	36	0,5	59 424	1,7
DN	Overige industrie	55	0,8	22 909	0,7
E	Productie en distributie van elektriciteit, gas en water	6	0,1	24 790	0,7
F	Bouwnijverheid	561	8,1	192 937	5,5
G	Groot- en kleinhandel; reparatie auto's/huishoudartikelen	1 219	17,5	461 340	13,2
H	Hotels en restaurants	454	6,5	102 537	2,9
I	Vervoer, opslag en communicatie	308	4,4	257 693	7,4
J	Financiële instellingen	225	3,2	125 884	3,6
K	Onroerende goederen, verhuur, diensten aan bedrijven	1 036	14,9	382 410	11,0
L	Openbaar bestuur	290	4,2	490 509	14,1
M	Onderwijs	1 108	15,9	348 418	10,0
N	Gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	558	8,0	391 864	11,2
O	Gemeenschapsvoorzieningen, sociaal-culturele en persoonlijke diensten	376	5,4	107 494	3,1
P	Particuliere huishoudens met werknemers	6	0,1	2 360	0,1
Q	Extraterritoriale organisaties en lichamen	2	0,0	3 385	0,1
	Totaal	6 965	100,0	3 486 498	100,0

Bron: Datawarehouse AM&SB bij de KSZ (bewerking Steunpunt WSE)

Degenen die overstappen van loonarbeid naar een statuut als zelfstandige komen in eerste instantie uit de groot- en kleinhandel (17,5%), het onderwijs, met inbegrip van bijvoorbeeld wetenschappelijk onderzoek aan de universiteiten of hogescholen (15,9%), de onroerende goederen, verhuur en diensten aan bedrijven (met een belangrijk aandeel van informatica) (14,9%), de bouwsector (8,1%), de gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening (8,0%) en de horeca (6,5%). Op gezondheidszorg en maatschappelijke diensten na, zien we voor elk van deze sectoren bovendien een 'oververtegenwoordiging' wanneer we de vergelijking maken met hun aandeel in de populatie van loontrekkenden. Voor de meeste industriële sectoren zien we lage scores en een relatieve ondervertegenwoordiging in de starterspopulatie. Dit geldt met name voor hoogtechnologische sectoren en procesindustrieën zoals de voedingsnijverheid, de chemie en kunststofnijverheid, de metaalsectoren, de machinebouw en de elektronica.

Het laat zich raden dat in de 'hoog' scorende sectoren de zelfstandige activiteit sterk in het verleden zal liggen van de eerdere loonarbeid: de kok in loondienst die dan toch maar met een eigen keuken start, de ploegbaas in de bouw die stilaan merkt dat de vraag voldoende groot is om het als concurrent van de huidige werkgever te proberen, de winkelbediende die al langer droomt van een eigen boetiek, de informaticus die zo vaak de netwerkjes van vrienden en kennissen installeert, beveiligd en herstelt dat het stilaan voldoende wordt om de activiteit naar een eigen business te versluizen, etc.

Een soortgelijk, erg klassiek beeld krijgen we wanneer we kijken naar de beroepsgroep waarin de starters hun zelfstandige activiteit ontplooiën. We brengen de top 10 beroepsgroepen in kaart in Tabel 8. Cijfers met deze graad van detail kunnen we niet uit de populatiegegevens van het Datawarehouse AM&SB halen. We zijn hier aangewezen op de steekproef die we uit het Datawarehouse bekomen hebben, namelijk het eerder vermelde loopbaanpanel. Het gaat hier dan ook om een de groep van starters in de periode 1998-2004, zoals we die op basis van dit representatieve loopbaanpanel kunnen reconstrueren.

Tabel 7. Top 10 beroepsgroepen bij de starters (1998-2004) en bij de totale groep zelfstandigen/helpers in hoofdberoep (België; 1ste kwartaal 2001, gewogen steekproef).

	Starters in hoofdberoep	
	N	%
1. Bestuurders vennootschappen handel (groothandel, kleinhandel, kredietinstellingen, wisselkantoren, verzekeringen, horeca, bioscopen, zwembaden, ...)	1 954	26,9
2. Kleinhandel: aankoop, verkoop, verhuring, ...	578	8,0
3. Horeca, frituren, drankhuizen, verbruiksalons, ...	450	6,2
4. Bestuurders vennootschappen nijverheid en ambachten (vnl. bouwsector, voedingsnijverheid (incl. bv. bakkerijen, inmaakbedrijven), metaal (incl. bv. Carrosserieherstellers), hout- en meubelnijverheid (incl. bv. behangers, etaleurs)	435	6,0
5. Bouwnijverheid: metselwerk, loodgieterij, schilderwerk, voegwerk, ...	353	4,9
6. Beroepen van manuele aard: garagist, tv.-hersteller, ...	345	4,8
7. Tussenpersonen: handelsreizigers, makelaars, veulingsagenten, ...	343	4,7
8. Paramedici: psychologen, verplegers, vroedvrouwen, ...	319	4,4
9. Intellectuele beroepen: raadgevers, informatici, ...	244	3,4
10. Artsen, chirurgen, ...	166	2,3
Overige	2 078	28,6
Totaal	7 265	100,0

Bron: Loopbaanpanel op basis van het Datawarehouse AM&SB bij de KSZ (bewerking Steunpunt WSE)

Ook hier kleurt 'de winkel om de hoek' de foto van startende ondernemers. Weer valt de grote dominantie op van de handel. Het gaat daarbij overwegend om bestuurders van vennootschappen uit met name kleinhandel en horeca en zelfstandigen uit de kleinhandel. Op de vierde plaats komen de bestuurders van vennootschappen uit de nijverheid en ambachten. Hier vinden we ook de industriële sectoren terug. Maar behoedt u voor het beeld van de hooginnovatieve starter die garant staat voor een hoog niveau van product- en procesvernieuwing in de economie (al schuilt

die ongetwijfeld ook ergens in de cijfers). Immers, in deze sector domineert de bouwsector het beeld. Bovendien moet u bij de metaalnijverheid niet meteen aan staalfabricatie en hoogovens denken, maar misschien eerder het beeld van de carrosseriehersteller voor de geest halen. In de voedingsnijverheid gaat het wellicht veel vaker om bakkers en inmaakbedrijfjes dan om volautomatische drankfabrieken. In de houtnijverheid moet u niet meteen denken aan de fabrikanten van een volledig nieuw model van spaanderplaat, maar misschien eerder aan stoffeerdere, behangers en etaleurs.

Uitgeleide

We hebben in deze bijdrage de ondernemersgraad een centrale positie toegekend. De conclusie is dat we het er helemaal niet zo berooid van afbrengen. We hebben een mooie ondernemersgraad voor een land met een onderwijssysteem dat er zagezegd niet in slaagt de nodige ondernemerscompetenties bij te brengen, een cultuur die ronduit risicoavers zou zijn, een socialezekerheidssysteem dat vooral loonarbeid stimuleert en een regeldruk die initiatief de kop zou indrukken. Het valt allemaal best mee. Het Vlaams ondernemerschap heeft meer 'De Windt' in de zeilen dan vaak gedacht wordt. Tegelijk erkennen we dat we ons hoofdzakelijk beperkt hebben tot een monitoring van verschillen en internationale posities, zonder daarbij diep in te gaan op de verklaring van deze verschillen en posities. De omvang van ondernemerschap is immers lang niet alleen, en vermoedelijk zelfs niet in de eerste plaats, afhankelijk van de mate waarin 'ondernemend geleerd' wordt in het onderwijs of een cultuur 'entrepreneurship-minded' is. De omvang van ondernemerschap is onder meer ook afhankelijk van de jobalternatieven in loonarbeid en de mate waarin de sociale zekerheid (uitval uit) loonarbeid en zelfstandige arbeid differentieel behandelt. Wanneer loonarbeid ingekleed is met een genereuze sociale zekerheid, dan zal de prikkel tot ondernemerschap vermoedelijk kleiner zijn. Hoe een sociale zekerheidsstructuur inwerkt op ondernemerschap is echter lang niet zo duidelijk. Kijken we naar België, dan zien we zowel potentieel stimulerende als remmende factoren. Stimulerend is onder meer het feit dat een loontrekkende die overgaat tot zelfstandige arbeid zeer lang (9 jaar) sociaal verzekerd blijft op grond van de voorgaande tewerkstelling in loondienst. Remmend kan dan weer zijn dat de harde grens van 9 jaar tot een voortijdige stopzetting van zelfstandig ondernemerschap kan leiden. Een volledige discussie over ondernemerschap en sociale zekerheid valt echter buiten het bestek van deze monitoringstudie.

We hebben in deze studie vooral proberen aan te tonen dat het in het kader van de verdere stimulering van ondernemerschap belangrijk is om een brede waaier van kengetallen en prestatie-indicatoren op een gedegen manier op te volgen. We mogen ons daarbij niet beperken tot statische comparatieve analyses. Ze moeten aangevuld worden met meer dynamische data over ondernemerschap, die ook verduidelijken wie de stap in de richting van bijvoorbeeld een statuut als zelfstandige zet. Gaat het hoofdzakelijk om transities van loonarbeid naar zelfstandige activiteit? Of wordt de vooruitgang vooral gerealiseerd door overstap vanuit een statuut van inactiviteit of werkloosheid? De loopbaanhistoriek blijft doorgaans een 'black box'. We hebben de zwarte doos al wat opengekrikt, maar er is nog bijzonder veel ruimte voor vervolgonderzoek, ook in Europees vergelijkend perspectief.

In deze 'uitgeleide' willen we even stilstaan bij de vraag of het nuttig is de ondernemersgraad een centrale positie te geven als kengetal in de monitoring van ondernemerschap. Een kengetal moet daarbij duidelijk onderscheiden worden van een prestatie-indicator. Een kengetal dient om de internationale positie van Vlaanderen op specifieke beleidsterreinen zoals ondernemerschap in te schatten. Van een kengetal wordt verondersteld dat het grotendeels door andere factoren van beleid wordt bepaald en op zich niet direct stuurbaar is door de overheid. Prestatie-indicatoren daarentegen zijn direct gerelateerd aan beleidsinstrumenten (bv. advies door VLAO, adviessteun via BEA, stimulering ondernemerschap in onderwijs, etc.). In die zin is de ondernemersgraad

hoogstens het sluitstuk van een degelijk monitoringsysteem. Het zijn vooral de prestatie-indicatoren die als 'drijfkrachten' beleidsmatig opgevolgd moeten worden.

Ons inziens valt er wel wat te zeggen voor een centrale positie van deze ondernemersgraad. Ten eerste krijgt dit kengetal een zinvolle invulling. We hebben ons bij de operationalisering gebaseerd op de International Classification of Status in Employment (ICSE-93) die in 1993 werd overeengekomen in de schoot van de ILO. Volgens deze classificatie wordt iedereen als 'ondernemer' beschouwd die als zelfstandige (met of zonder personeel) actief is of als loontrekkende of meewerkend familielid aan het hoofd van een zaak of bedrijf staat. Dit lijkt ons behoorlijk omvattend. Ten tweede is de Labour Force Survey een in Europa breed aanvaarde basis voor onder meer arbeidsmarktmonitoring. De Belgische data stammen uit de Enquête naar de Arbeidskrachten (EAK), die gebaseerd is op een zeer omvangrijke steekproef. De gemiddelde steekproef fractie van ongeveer 1/90 moet behoorlijk robuuste schattingen toelaten, wat zonder meer een pluspunt is. Ten derde is er, evident, de Europese vergelijkbaarheid. Intussen omvat de ELFS alle EU-lidstaten, wat een onschatbare basis oplevert voor internationale positionering. Gezien een desaggregatie naar regioniveau mogelijk is, kunnen de ondernemersgraden overigens direct vergeleken worden met de best presterende Europese subregio's. De vragenlijsten zijn bovendien 'stabiel', waardoor ook trendanalyses mogelijk zijn.

Tegelijk moeten we ook de beperkingen durven inzien. De ondernemersgraad is eigenlijk een ander woord voor 'ondernemersquote' en vat het percentage ondernemers in verhouding tot de omvang van de (beroeps)bevolking. Dit is echter maar één relevant kengetal in de context van ondernemerschap. Twee andere belangrijke kengetallen zijn het aandeel volwassenen die actief bezig zijn met het opzetten van een bedrijf (*nascent entrepreneurship* of 'ontluikend' ondernemerschap) en het aantal starters in verhouding tot de omvang van de (beroeps)bevolking. Natuurlijk is er een relatie tussen deze parameters, en wel in de vorm van een zekere volgtijdelijkheid (Donselaar, Erken & Van den Heuvel, 2007). De ondernemersgraad is immers een 'voorraadgrootheid' die op langere termijn vanzelfsprekend sterk beïnvloed wordt door de twee vermelde 'stroomgrootheden', namelijk ontluikend ondernemerschap en de feitelijke aanwas van nieuwe ondernemers. Het is inderdaad zo dat de nieuwe aanwas van ondernemers en de beëindiging van bedrijven op langere termijn de totale hoeveelheid ondernemers bepalen.

Ondanks deze logische verwevenheid is een afzonderlijke aandacht voor de aanwas met nieuwe ondernemers echter van belang, precies omdat ze een grote invloed kan hebben op de economische dynamiek, op innovatie en productiviteit. Dat deze aanwas, en vooral dan het 'voorportaal' van ondernemerschap, moeilijk in kaart gebracht kan worden met behulp van de ELFS is jammer, maar verder volstrekt normaal. De ELFS heeft namelijk vooral tot doel om wijzigingen in de samenstelling van de (werkende) beroepsbevolking in kaart te brengen. Ze is niet opgesteld is voor de monitoring van (aankomend) ondernemerschap. Dit is en blijft de grote sterkte van de Global Entrepreneurship Monitor of GEM, misschien minder om het volume aan (nascent) entrepreneurs te meten – daar spelen toch steekproefbeperkingen -, maar wel om de relaties met belangrijke drijfkrachten in kaart te brengen.

Literatuur

Alba-Ramirez, A. (1994), 'Self-employment in the midst of unemployment: the case of Spain and the United States', *Applied Economics*, 26(3): 189-204.

Bernhardt, I. (1994), 'Comparative advantage in self-employment and paid work', *Canadian Journal of Economics*, 27 (2): 273-289.

Blau, D.M. (1987), 'A time-series analysis of self-employment in the United States', *Journal of Political Economy*, 95 (3): 581-605.

- Bradbury, K.L. (1994), 'New England job changes during the recession: the role of self-employment', *New England Economic Review*, September/October, 45-57.
- Cowling, M. & Mitchell, P. (1997), 'The evolution of UK self-employment: a study of government policy and the role of the macroeconomy', *The Manchester School*, 65 (4), 427-442.
- Dennis, W.J. (1996), 'Self-employment when nothing else is available?', *Journal of Labor Research*, 17(4): 645-661.
- Donselaar, P., Erken, H. & van den Heuvel, J. (2007), *Determinanten van kernindicatoren op de terreinen innovatie en ondernemerschap. Kwantificeringen op basis van empirisch onderzoek, in relatie tot beleidsambities*. Den Haag: Ministerie van Economische Zaken, Directoraat-Generaal voor Ondernemen en Innovatie.
- Douglas, E. & Shepherd, D. (2000), 'Entrepreneurship as a utility maximizing response', *Journal of Business Venturing*, 15: 231-251.
- Fugii, E.T. and Hawley, C.B. (1991), 'Empirical aspects of self-employment', *Economic Letters*, 36 (3): 323-329.
- Georgellis, Y., Sessions, J., Tsitsianis, N. (2005), 'Self-Employment Longitudinal Dynamics: A Review of the Literature', *Economic Issues*, 10 (2): 51-84.
- Geurts, K. (2004), 'Ondernemend Vlaanderen'. In: Steunpunt Werkgelegenheid, Arbeid en vorming, *Jaarboek 2004*. Leuven: Garant.
- Hughes, K. (2003). 'Pushed or Pulled? Women's Entry into Self-Employment and Small Business Ownership', *Gender, Work and Organization*, 10(4): 433-454.
- Moore, C.S. & Mueller, R.E. (2002), 'The transition from paid to self-employment in Canada: the importance of push-factors', *Applied Economics*, 34: 791-801.
- Schuetze, H.J. (2000), 'Taxes, economic conditions and recent trends in males self-employment: A Canada-US comparison', *Labour Economics*, 7 (5): 507-544.
- Sels, L. (2007), De competentieagenda in kort bestek, Over.Werk, *Tijdschrift van het Steunpunt Werk en Sociale Economie*, 17(3/4): 8-22.
- Sels, L. (2008), Arbeidsmobiliteit, vaart de arbeidsmarkt er wel bij? Een diagnose op macroniveau, *Over.Werk, Tijdschrift van het Steunpunt Werk en Sociale Economie*, 18(2): 54-70
- Sels, L., Herremans, W., De Winne, S. & Tielens, M. (2008), *Welke bedrijfstakken kraken onder demografische druk? Een vergelijking Wallonië-Vlaanderen*. Leuven: Steunpunt Werk en Sociale Economie.
- Simpson, W. & Sproule, R. (1998), *Econometric analysis of Canadian Self-Employment using SLID*, Statistics Canada: Income and Labour Dynamics Working Paper No. 98-116.
- Taylor, M.P. (1996), 'Earnings, independence or unemployment: why become self-employed?', *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 58 (2): 253-266.
- Thurik, A.R., Carree, M.A., van Stel, A. & Audretsch, D.B. (2008). 'Does self-employment reduce unemployment', *Journal of Business Venturing*, 23: 673-686.